

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI**

**FONKSİYONEL DÜZEYDE KAMU HARCAMALARI EKONOMİK
BÜYÜME İLİŞKİSİ: OECD ÜLKELERİNDE AMPİRİK ANALİZ**

Pınar SÖNMEZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Doç. Dr. Hakan YAVUZ

TEMMUZ - 2024

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FONKSİYONEL DÜZEYDE KAMU HARCAMALARI
EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ: OECD ÜLKELERİNDE
AMPİRİK ANALİZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Pınar SÖNMEZ

Enstitü Anabilim Dalı: Maliye

“Bu tez 01/07/2024 tarihinde online olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI
Doç. Dr. Hakan YAVUZ	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Işıl AYAS	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ASLAN	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☐

Hayır ☒

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Pınar SÖNMEZ
01/07/2024

ÖN SÖZ

Yüksek lisansa başlamamda ve tezimi tamamlamamda bana destek olan herkese en derin şükranlarımı sunmak isterim. Yüksek Lisans eğitimim boyunca sürekli olarak desteği ve bilgi birikimi benim için çok değerli olan danışmanım Doç. Dr. Hakan YAVUZ'a sonsuz şükranlarımı sunarım. Ayrıca anlayışı ve sabrı için sevgili oğlum Serhan Buğra SÖNMEZ'e ve bu zorlu süreçte desteğini esirgemeyen ve sabrıyla bana destek olan sevgili eşim Adem Ruhan SÖNMEZ'e sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Pınar SÖNMEZ

01/07/2024

İÇİNDEKİLER

TABLO LİSTESİ.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi

GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: KAMU HARCAMALARI.....	4
1.1. Kamu Harcamalarının Tanımı	4
1.2. Kamu Harcamalarının Sınıflandırılması.....	5
1.2.1. Kamu Harcamalarının Ekonomik Açıdan Sınıflandırılması	5
1.2.1.1. Cari Harcamalar	6
1.2.1.2. Yatırım Harcamaları	7
1.2.1.3. Transfer Harcamaları	7
1.2.2. Kamu Harcamalarının Fonksiyonel Açıdan Sınıflandırılması	8
1.2.2.1. Genel Kamu Hizmetleri	10
1.2.2.2. Ekonomik İşler ve Hizmetler	10
1.2.2.3. Kamu Düzeni ve Güvenlik Hizmetleri	10
1.2.2.4. Savunma Hizmetleri.....	11
1.2.2.5. Eğitim Hizmetleri.....	12
1.2.2.6. Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardımlar	13
1.2.2.7. Dinlenme, Kültür ve Din Hizmetleri.....	13
1.2.2.8. Sağlık Hizmetleri	14
1.2.2.9. İskân ve Toplum Refahı Hizmetleri.....	15
1.2.2.10. Çevre Koruma Hizmetleri.....	16
1.2.3. Kurumsal Sınıflandırma	17
1.3. Kamu Harcamalarının Artışını Açıklayan Görüşler	18
1.3.1. Wagner Kanunu.....	18
1.3.2. Keynesyen Görüş	19
1.4. Kamu Harcamalarının Artışını Etkileyen Faktörler	20
1.4.1. Ekonomik Sebepler	20
1.4.2. Siyasi Sebepler	21

1.4.3. Sosyal Sebepler	21
1.4.4. Teknolojik Sebepler	22
1.4.5. Askeri Sebepler	23
2. BÖLÜM: EKONOMİK BÜYÜME.....	24
2.1. Ekonomik Büyümenin Tanımı	24
2.2. Ekonomik Büyümenin Temel Belirleyicileri	25
2.2.1. İşgücü	25
2.2.2. Sermaye	26
2.2.3. Doğal Kaynak.....	27
2.2.4. Teknoloji	28
2.3. Ekonomik Büyüme Türleri.....	28
2.4. Ekonomik Büyüme Modelleri	29
2.4.1. İçsel Büyüme Teorileri.....	29
2.4.1.1. Beşerî Sermaye Modeli.....	29
2.4.1.2. AK Modeli (Rebello Teorisi).....	30
2.4.1.3. Romer Modeli	30
2.4.1.4. Ar-Ge Modeli.....	31
2.4.1.5. Kamu Politikası Modeli	31
2.4.2. Dışsal Büyüme Teorileri	32
2.4.2.1. Harrod-Domar Ekonomik Büyüme Modeli	32
2.4.2.2. Neo Klasik (Solow) Ekonomik Büyüme Modeli.....	33
2.4.2.3. Baumol Dengesiz Büyüme Modeli	34
2.5. Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi Literatür Taraması.....	34
3. BÖLÜM: FONKSİYONEL KAMU HARCAMALARI ve EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ.....	40
3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	40
3.2. Araştırmanın Kapsamı ve Kısıtları	40
3.3. Araştırmanın Değişkenleri ve Modeli	41
3.4. Metodoloji	43
3.5. Bulgular	45
3.5.1. Tanımlayıcı İstatistikler.....	46
3.5.2. Korelasyon Tablosu.....	47

3.5.3. Araştırma Modeli Analiz Sonuçları	50
SONUÇ	54
KAYNAKÇA.....	57
ÖZ GEÇMİŞ	65

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Araştırmada Kullanılan Değişkenler ve Açıklamaları	42
Tablo 2: Tanımlayıcı İstatistikler	46
Tablo 3: Korelasyon Tablosu	49
Tablo 4: Analiz Sonuçları	51

ÖZET	
Başlık: Fonksiyonel Düzeyde Kamu Harcamaları Ekonomik Büyüme İlişkisi: OECD Ülkelerinde Ampirik Analiz	
Yazar: Pınar SÖNMEZ	
Danışman: Doç. Dr. Hakan YAVUZ	
Kabul Tarihi: 01/07/2024	Sayfa Sayısı: vi (ön kısım) + 64 (ana kısım)
Bu çalışmada OECD üyesi 34 ülkenin 2009-2020 yılları arasına ait fonksiyonel kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerine etkisi araştırılmıştır. Ancak 2009–2020 yıllarında OECD üyesi toplam 36 ülke bulunmaktadır. Bu ülkelerden 2 tanesinin (Kolombiya ve Meksika) belirtilen yıllara ait verilerine ulaşamadığından çalışmaya dahil edilmemiştir. Araştırma verileri Dünya Bankası ve IMF’in veri tabanından alınmıştır. Çalışmada ekonomik büyümeyi ifade eden ekonomik büyüme oranı (GDP) bağımlı değişken, fonksiyonel kamu harcamalarını ifade eden genel kamu hizmetleri, savunma hizmetleri, kamu düzeni ve güvenlik hizmetleri, ekonomik işler, çevre koruma hizmetleri, iskân ve toplum refahı hizmetleri, sağlık harcamaları, kültür ve din harcamaları, eğitim harcamaları, sosyal koruma hizmetleri harcama kalemlerinin toplam kamu harcamaları içerisindeki oranı ise bağımsız değişken olarak kullanılmıştır. Araştırmanın analizinde iki aşamalı sistem GMM dinamik panel veri analizi metodu kullanılmıştır. Analiz sonucunda; fonksiyonel kamu harcama unsurları olan genel kamu hizmetleri (0.020; 0.000), savunma hizmetleri (0.017; 0.000), kamu düzeni ve güvenlik hizmetleri (0.029; 0.000), ekonomik işler (0.017; 0.000), çevre koruma hizmetleri (0.029; 0.000), iskân ve toplum refahı hizmetleri (0.025; 0.000) sağlık harcamaları (0.015; 0.000), kültür ve din harcamaları (0.024; 0.000), eğitim harcamaları (0.018, 0.000), sosyal koruma hizmetleri (0.019; 0.000) ile ekonomik büyüme arasında pozitif ilişki olduğu tespit edilmiştir. Buna göre; genel kamu hizmetlerinde %1 artış ekonomik büyüme oranına 0.02, savunma hizmetlerinde %1 artış ekonomik büyüme oranına 0.017, kamu düzeni ve güvenlik hizmetlerinde %1 artış ekonomik büyüme oranına 0.029, ekonomik işlerdeki %1 artış ekonomik büyüme oranına 0.017, çevre koruma hizmetlerinde yaşanan %1 artış ekonomik büyüme oranına 0.029, iskân ve toplum refahı hizmetlerinde %1 artış ekonomik büyüme oranına 0.025 , sağlık harcamalarında %1 artış ekonomik büyüme oranına 0.015, kültür ve din harcamalarında meydana gelen %1 artış ekonomik büyüme oranına 0.024, eğitim harcamalarında %1 artış ekonomik büyüme oranına 0.018, sosyal koruma hizmetleri harcamalarında yaşanan %1 artış ekonomik büyüme oranına 0.019 oranında katkı sağlamaktadır.	
Anahtar Kelimeler: Fonksiyonel Kamu Harcamaları, Ekonomik Büyüme, OECD Ülkeleri, Panel Veri Analizi, Sistem GMM	

ABSTRACT	
Title of Thesis: The Relationship Between The Functional Classification of Public Expenditures and Economic Growth: A Research on OECD Countries	
Author of Thesis: Pınar SÖNMEZ	
Supervisor: Assoc. Prof. Hakan YAVUZ	
Accepted Date: 01/07/2024	Number of Pages: vi (pre text) + 64 (main body)
In this study, the effect of functional public expenditures of 34 OECD member countries on economic growth between 2009 and 2020 was investigated. However, in 2009–2020, there were a total of 36 countries that were members of the OECD. Two of these countries (Colombia and Mexico) were not included in the study because their data for the specified years could not be accessed. Research data were taken from the database of the World Bank and IMF. In the study, the dependent variable is gross domestic product (GDP), which expresses economic growth, and general public services, which express functional public expenditures, defense services, public order and security services, economic affairs, environmental protection services, housing and social welfare services, health expenditures, culture and religious expenditures, education expenditures, and social protection services expenditure items in total public expenditures were used as independent variables. Two-step system GMM dynamic panel data analysis method was used in the analysis of the research. As a result of the analysis; general public services (0.020; 0.000), defense services (0.017; 0.000), public order and security services (0.029; 0.000), economic affairs (0.017; 0.000), environmental protection services (0.029; 0.000), housing and community welfare services (0.025; 0.000) health expenditures (0.015; 0.000), culture and religion expenditures (0.024; 0.000), education expenditures (0.018, 0.000), social protection services (0.019; 0.000) positive relationship between economic growth. According to this; A 1% increase in general public services increases the economic growth rate by 0.02, a 1% increase in defense services increases the economic growth rate by 0.017, a 1% increase in public order and security services increases the economic growth rate by 0.029, a 1% increase in economic affairs increases the economic growth rate by 0.017, and 1% in environmental protection services increases the economic growth rate by 0.029. increase in the economic growth rate by 0.029, 1% increase in housing and social welfare services by 0.025 on the economic growth rate, 1% increase in health expenditures by 0.015 on the economic growth rate, 1% increase in culture and religious expenditures by 0.024 on the economic growth rate, 1% increase in education expenditures by 0.024 on economic growth rate, and a 1% increase in social protection services expenditures contributes 0.019 to the economic growth rate.	
Keywords: Functional Public Expenditures, Economic Growth, OECD Countries, Panel Data Analysis, System GMM	

GİRİŞ

Devletler, toplumun refahını ve ekonomik istikrarı sağlamak için ekonomi politikaları geliştirirler. Ekonomi politikası, ülke yönetimi tarafından belirlenen ekonomik hedeflere ulaşmak için oluşturulan politikaları içerir. Genel anlamda ekonomi politikaları, makroekonomik dengelerin ne yönde, nasıl değişeceğini içerisine alan konulardan oluşmaktadır. Maliye politikası ekonomi politikalarının önemli bir unsurudur. Öte yandan ülke yönetimi maliye politikasının önemli bir unsuru olan kamu harcamalarını ekonomik istikrarı sağlamak için kullanabilmektedir. Kamu harcamaları, ekonomik istikrarın, büyümenin ve gelir dağılımındaki adalet üzerinde etkisi bulunmaktadır. Kamu harcamalarındaki bu birleşim ekonomik ve sosyal etkilerin oluşmasına katkı sağlar.

Toplumun ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik gerçekleştirilen kamu harcamaları, devletin kullandığı en önemli mali araçlardan birisidir. Kamu harcamaları yalnızca toplumsal ihtiyaçların karşılanması için gerçekleştirilen harcamalar olmasının yanı sıra ülke ekonomisi içerisindeki rolü itibarıyla ekonominin tam istihdam düzeyine ulaşmasında, ekonomik kalkınmanın sağlanmasında, gelir dağılımında adaletin sağlanmasında ve en önemlisi üretim miktarında artışın sağlanmasında önemli rolü bulunmaktadır. Üretim miktarında yaşanan artış ekonomik büyümenin daha hızlı gerçekleşmesine katkı sağlamaktadır. Artan üretim, daha hızlı ekonomik büyüme anlamına gelir. Bundan dolayı ülkelerin istikrarlı ekonomik büyüme oranını yakalamak istemeleri hedeflerinden birisidir. Özellikle istikrarlı ekonomik büyüme ülkelerin önemli hedeflerinden biridir.

Araştırmanın Konusu

Kamu harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki, ekonomi literatüründe geniş bir şekilde araştırılmakta ve tartışılmaktadır. Devletler tarafından gerçekleştirilen kamu harcamaları ülkede ekonomik ve siyasal istikrarın sağlanmasında rolü oldukça önemlidir. Kamu harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki, Wagner ve Keynesyen bakış açıları temelinde değerlendirilmektedir. Wagner 1883 yılında dönemin sanayisi gelişmiş ülkelerini (Almanya, İsviçre, ABD) inceleyerek, milli gelir ile kamu harcamaları arasında ilişki olduğunu belirtmiştir. Ayrıca bu ülkelerin sanayileşme derecesine göre milli gelirin artış gösterdiğini ve bununla birlikte kamu harcamalarında da bir artışın yaşandığını belirlemiştir (Nadaroğlu, 1998, s.142-143). Diğer taraftan Wagner, kamu harcamaları ile

ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin temelinde bireylerin gelirlerinde meydana gelen artış toplumdaki bireylerin sosyal refahını yükseltecek olan hizmetlere olan talebin artmasına neden olacak ve böylece kamu harcamalarının da artmasına neden olacaktır (Arısoy, 2005, s.2; Diler, 2011, s.68). Kısacası, Wagner'in savunduğu bu görüşe göre; ekonomik büyümeden kamu harcamalarına doğru bir ilişkinin olduğu ve ekonomik büyüme sağlandıkça refahın artacağını aynı zamanda da ekonominin gelişeceğini vurgulamaktadır. 1939 yılında Keynes para politikaları ile ekonomiye yön verilemeyeceğini bu durumun maliye politikaları tarafından desteklenmesi gerektiğini ortaya atmıştır. Buna göre yeniden dengenin oluşabilmesi için devletin ekonomiye yön verici ve düzenleyici bir müdahalede bulunması gerektiğini savunmuştur (Mutluer vd., 2007, s.20; Erdem vd., 2003, s.33). Bu görüş ekonomik büyümenin sağlanabilmesi için kamu harcamalarının arttırılması gerektiğini belirtmiştir. Bu durum özel sektörün üretim ve yatırım faaliyetlerini arttıracığından ekonomik büyüme hızının artmasına neden olacaktır. Ayrıca devlet tarafından uygulanacak harcama ve vergilendirme politikaları ekonomik sistem içerisinde yer alan bireylerin tüketimini artırarak özel sektörden kaynaklanan talep açığını ortadan kaldıracaktır. Böylece devlet, kamu harcamalarının arttırılması ve vergilerin azaltılması yoluyla ekonomiye müdahale edilmektedir. Kamu harcamalarının artması ve vergilerin azalmasıyla toplam talebin artacağı, toplam talepteki artışın ise toplam gelirden yani ekonomik büyümede artışın sağlanacağını savunmaktadır (Pehlivan, 2017, s.58; Giray, 2013, s.31). Keynes'in savunduğu görüş Wagner tarafından ortaya atılan görüşün tersine olarak ekonomik büyüme, kamu harcamalarından ekonomik büyüme doğru gerçekleştiği söylenebilir.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, 34 OECD ülkesinin 2009-2020 yılları arasında gerçekleştirdiği fonksiyonel kamu harcamaları ile ekonomik büyümeyi ifade eden büyüme oranı arasındaki ilişkiyi incelemektir. Bu kapsamda araştırma üç kısımdan oluşmaktadır. İlk bölümde kamu harcamasının tanımı, kamu harcamalarının sınıflandırılması, kamu harcamalarının artışını açıklayan teoriler, kamu harcamalarının artışını etkileyen faktörlerden bahsedilmiştir. İkinci bölümde, ekonomik büyümenin tanımına, modellerine, türlerine, temel belirleyicilerine ve kamu harcamaları ile büyüme arasındaki ilişkiye ilişkin literatür taramasından bahsedilmiştir. Son bölümde ise OECD ülkeleri

tarafından gerçekleştirilen fonksiyonel olarak sınıflandırılmış kamu harcamalarıyla ekonomik büyüme ilişkisine yönelik analiz sonuçlarına yer verilmiştir.

Araştırmanın Önemi

OECD ülkeleri tarafından yapılan ve fonksiyonel kamu harcamaları olarak bilinen spesifik kamu harcamalarının bu ülkelerdeki genel ekonomik büyüme üzerindeki etkisine ilişkin çalışmaların olmadığı fark edilmiştir. Bundan dolayı çalışma, OECD ülkeleri tarafından gerçekleştirilen fonksiyonel olarak sınıflandırılmış kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini değerlendirmeyi amaçladığından önemlidir. Bu çalışma; OECD ülkelerinin gerçekleştirdiği fonksiyonel sınıflandırma tabi kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini ortaya koyan çalışmalardan biridir. Bu nedenle, bu çalışma, araştırmaya konu ülkelerin fonksiyonel kamu harcamalarının tamamına model içerisine dahil ederek ekonomik büyüme üzerine etkisini test eden model, araştırma modelinin analizinde iki aşamalı Sistem GMM Dinamik Panel Veri Analiz yönteminin kullanılması ve elde etmek istenilen sonuçlar açısından özgündür. Dolayısıyla bu araştırma gelecekteki çalışmalara katkı sağlayabileceğinden önem taşımaktadır.

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada test edilecek olan model fonksiyonel kamu harcama kalemleri ile ekonomik büyüme oranı ilişkisini test etmeyi amaçlamaktadır. Çalışmaya ilişkin modelde bağımsız değişkenleri ifade eden genel kamu hizmetleri, savunma hizmetleri, kamu düzeni ve güvenlik hizmetleri, ekonomik işler, çevre koruma hizmetleri, iskân ve toplum refahı hizmetleri, sağlık harcamaları, kültür ve din harcamaları, eğitim harcamaları, sosyal koruma hizmetleri ile bağımlı değişkeni ifade eden ekonomik büyüme oranı ilişkisi Sistem GMM analiz yöntemi ile gerçekleştirilmiştir.

1. BÖLÜM: KAMU HARCAMALARI

Bu bölümde kamu harcamalarının tanımı, kamu harcamalarının sınıflandırılması, kamu harcaması teorileri ve kamu harcamaları artışını etkileyen faktörlere yer verilecektir.

1.1. Kamu Harcamalarının Tanımı

Bireylerin toplum halinde yaşama istekleri ortak ihtiyaçların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Zaman ilerledikçe bu ortak ihtiyaçlar hem artmakta hem de değişim gösterdiğinden bu ihtiyaçların karşılanması temelde devlete aittir. Devletin bu ihtiyaçları karşılamasının bir maliyeti olmaktadır (Akdoğan, 2019: 63).

Toplumlarda adaletin sağlanması, iç ve dış güvenliğin korunması ve toplumsal düzenin sağlanması için devletin (kamu sektörünün) varlığı gerekli olduğundan, toplumsal ihtiyaçların ve toplumsal barışın sağlanmasında da devletin varlığı ön plana çıkmaktadır (Uluatam, 2003: 203). Ancak, adalet ve ülkenin iç ve dış güvenliği gibi toplum tarafından ihtiyaç duyulan bu hizmetler kamu sektörü tarafından sağlanabilmektedir (Pehlivan, 2012: 65). Bundan dolayı, adalet ve güvenlik amacıyla yapılan harcamalar devletin devamlılığını sağlaması ve sorumluluklarını yerine getirmesi için yaptığı zorunlu harcamalar olup bu tür harcamalar kamu harcaması olarak ifade edilmektedir (Edizdoğan vd., 2011: 42).

Kamu harcamaları kamunun ihtiyaçlarının karşılanması zorunluluğu sonucunda ortaya çıkmış bir olgudur. Kamu tarafından üstlenilen misyon devletin bazı harcamalar yapmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda, devletin kamusal ihtiyaçları karşılamak amacıyla bazı mal ve hizmetleri kullanması gerekmektedir. Örnek olarak devletin toplumun ihtiyaç duyduğu adalet hizmetini karşılayabilmek için gerekli olan insan kaynağını sağlayacak ve bunun için gerekli olan alt yapıyı (bina, araç vb.) sağlayarak bu hizmeti verecektir. Bu ihtiyacı karşılamak için gerçekleştirilen harcamalar kamu harcaması olarak tanımlanabilir (Çelebi, 1994: 1; Orhaner, 2007: 103).

Kamu harcamaları dar ve geniş olmak üzere iki farklı şekilde tanımlanabilmektedir. Bunlardan ilki dar anlamda kamu harcamaları, ikincisi ise geniş anlamda geniş anlamda kamu harcamalarıdır. Burada yaşanan farklılığın temel nedeni hangi kurumlar tarafından gerçekleştirilen harcamaların kamu harcaması olarak kabul edilip edilmeyeceği ile ilgilidir. Dar anlamda kamu harcamaları, sadece merkezi yönetim ve mahalli idareler tarafından gerçekleştirilen harcamaları ifade eder (Özmen, 2010, s.10). Geniş anlamda

kamu harcamaları ise devletin fonksiyonlarını yerine getirebilmesi için merkezi idare, taşra teşkilatı, kamu iktisadi kuruluşları ve sosyal güvenlik kurumları aracılığı ile yapmış olduğu harcamalardır (Güder vd., 2016: 48).

Dar anlamda kamu harcamaları klasik maliye anlayışı ile ortaya çıkan bir görüş olup Maurice Duverger tarafından hukuki tanım olarak nitelendirilmektedir. Buna göre kamu harcaması yapan tarafın kamu tüzel kişiliğine sahip olması gerekmektedir. Bu bağlamda merkezi idare tarafından gerçekleştirilen hizmetler sonucunda yapılan harcamalar kamu harcaması sınıfına girmektedir. Ancak özel kuruluşlar ve gerçek kişilerin yapmış olduğu harcamalar kamu harcaması olarak değerlendirilmeyip özel harcama olarak nitelendirilmektedir (Erdem vd., 2012: 29).

Geniş anlamda kamu harcamaları sosyo-ekonomik yaklaşım veya ekonomik tanım olarak ifade edilmektedir. Bu kamu harcaması türüne ilişkin tanımlama yapılırken hukuki tanımda belirtildiği gibi keskin bir ayrıma gidilmemiştir. Buna göre devletin ekonomik ve sosyal hayata ilişkin rolü ile devletin bir özelliği olan kamu yetkisi ön plandadır (Nadaroğlu, 1998: 133). Geniş anlamda kamu harcaması devletin ekonomik ve sosyal alanlara ilişkin sorumluluklarını yerine getirmek amacıyla gerçekleştirmiş olduğu harcamaların toplamıdır. Bu harcama türünde kamu harcamaları yalnızca devlet tarafından yapılan harcamalar olmayıp bütün kamu kesimi tarafından yapılan harcamaları da içerisine almaktadır. Merkezi otoritenin, yerel birimlerin, kamu iktisadi teşebbüslerinin, sosyal güvenlik kurumlarının yaptığı harcamalar ile vergi muafiyetleri, indirimler, kamu kurumları tarafından yapılan bağış ve yardımlar geniş kapsamda gerçekleştirilen kamu harcaması olarak nitelendirilmektedir (Susam, 2016: 105).

1.2. Kamu Harcamalarının Sınıflandırılması

1.2.1. Kamu Harcamalarının Ekonomik Açıdan Sınıflandırılması

Devletin üzerine düşen görevleri yerine getirmek için kullandığı araçların, yerel piyasalara ve gelir dağılımı üzerindeki etkisini ortaya koyabilmek ve bu etkiyi gözlemleyip değerlendirebilmesi için kamu harcamaları ekonomik açıdan sınıflandırılmaktadır. Kamu gelirlerinin harcanması, kamunun borçlanması ve kamu gelir ve giderleri arasındaki farkların sınıflandırılmasında kamu harcamaları ekonomik açıdan ayrılmaktadır (Ataç ve Moğol, 1994: 129).

Türk bütçe sisteminde ekonomik sınıflandırma uluslararası standartlar içerisinde yer alan GFS (Government Finance Statistics) ve ESA (European System of Integrated Economic Accounts) sistemlerine göre hazırlanmaktadır. Bu sistemler ekonomik sınıflandırmayı tüm ülkelerin muhasebe standartlarını ve makroekonomik göstergeleri bütünleştirerek finansal açıdan karşılaştırılması ve birbiriyle birleştirilmesi amaçlanmaktadır (IMF, 2004: s.5).

Literatürde farklı ekonomik açıdan kamu harcamaları sınıflandırması yapılmaktadır. Ancak Türk bütçe sisteminde ekonomik açıdan kamu harcamaları üç farklı şekilde sınıflandırılmış olup bunlara aşağıda sırası ile değinilmiştir.

1.2.1.1. Cari Harcamalar

Bu tür kamu harcamaları devletin yerine getirmede zorunlu olduğu hizmetler için yaptığı harcamalar ile devletin çalışanlarına ödediği maaşlar, yolluklar, harcırahlar, bürolar için satın alınan her türlü malzemeler vb. şekilde tüm idari harcamalar, cari harcamaları kapsamaktadır (Güner, 2002: 35). Bu harcamalar tüketim mallarına, sürekli yararı bulunmayan harcamalar olup devlet mekanizmasının işleyişi ve devamı için her yıl tekrarlanan harcamalardır. Örneğin, memurlara ödenen maaşlar, elektrik ve su faturaları için yapılan harcamalar, kırtasiye masrafları ve kiralardır (Kalenderoğlu, 2005: 45).

Cari harcamalar, bir kısmı kamu tüketimi ile ilgili harcamalar olup diğer kısmı ise kalkınma amacıyla gerçekleştirilen harcamaları oluşturmaktadır. Kalkınma amacıyla gerçekleştirilen harcamalara örnek olarak eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik harcamaları verilebilir. Aslında yapılan bu harcamalar beşeri sermayeyi artırmak amacıyla gerçekleştirilmektedir. Kalkınma amacıyla meydana getirilen bu harcamaların etkisi mevcut dönemde yok olmaktadır ancak somut olmadıklarından dolayı bu sınıflandırma içerisinde yer almaktadır (Türk, 1992: 84).

Ülkeler kalkınma süreçlerini gerçekleştirirken sahip olduğu kıt kaynaklar ile yapmış olduğu kamu yatırımlarının verimliliğini arttırabilmek için cari harcama yapmak zorundadır. Eğer bu harcamalar yetersiz düzeyde yapılırsa kamuda verimlilik azalacak ve gelecekte gerçekleşmesi muhtemel kalkınmaya engel olabilecek birçok olgunun ortaya çıkmasına neden olacaktır. Bu durum cari harcamaların ekonomiler için ne kadar önemli olduğunu göstermektedir (Ulutürk, 1998: 115).

Türk bütçe sisteminde personel ve diğer harcamalar cari harcamaları oluşturmaktadır. Personel giderleri; aylıklar, sözleşmeli personel giderleri, işçi ücretleri, sosyal yardımlar, ek çalışma karşılıkları, tazminatlar ve ödüller, ödenekler, tedavi yardımı, cenaze giderleri ve diğer personel giderlerini içermektedir. Yolluklar, hizmet alımları, tüketim malları ve malzeme alımları, demirbaş alımları ve diğer ödemeler, diğer harcama türleridir (Taşkesti, 2006: 27).

1.2.1.2. Yatırım Harcamaları

Yatırım harcamaları, ekonomik büyümede devamlılığı sağlamak için doğrudan veya dolaylı olarak topluma fayda sağlayan ve etkisi yalnızca bir mali yılı kapsamayan, ileri ki yıllarda da devam eden kamu harcamalarına denilmektedir (Khan, 2006: 83).

Yatırım harcamalarının içerisinde genel olarak üretim ve üretkenliği olumlu yönde etkileyerek kaynak kullanımının etkinliğini ve verimliliğini sağlamanın yanı sıra üretim faktörlerinin verimini artıran, çoğunlukla dayanıklı nitelikte olan ve faydası bir yıldan daha uzun bir süreye yayılan mallara gerçekleştirilen harcamaları kapsamaktadır (Gürsoy, 1978: 132). Bu bağlamda, yatırım harcamaları dayanıklı nitelikte olan mallara yapılan yatırımları kapsadığından ve faydası devamlılık gösteren Üniversite, okul, baraj, köprü, yol yapımı, bina yapımı ve su tesisleri vb. yatırım harcamalarını içerisine almaktadır (Telek, 2013: 8).

Yatırım harcamaları gayri safi milli hasıla (GSMH) üzerinde pozitif etki oluşturmamanın yanı sıra toplam talep artışını sağlayarak ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediğinden ayrı bir öneme sahiptir (Ulutürk, 1998: 116). Ayrıca, yatırım harcamaları istihdamı artırması, gelir dağılımında adaleti sağlama, ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanabilmesi ve bu belirtilenler de devamlılık sağlayabilmek için diğer bir ifade ile toplumun sosyoekonomik durumunun iyileştirilmesi için gerçekleştirilen harcamaları ifade etmektedir (Akdoğan, 1999: 86).

1.2.1.3. Transfer Harcamaları

Transfer harcamaları, gelirin, servetin veya satın alma gücünün hükümet tarafından belirli toplumsal grup veya bireyler arasında çeşitli amaçlarla ve herhangi bir karşılık beklentisi olmaksızın yeniden dağıtılmasıdır. Transfer harcamaları milli geliri doğrudan etkilememektedir. Bu harcamalar satın alma gücünün belirli kişi ve gruplar arasında el

değiştirmesiyle sonuçlanan harcamalardır (Erdilek, 1991: 49). Böylece kaynak dağılımında değişim yaşanmaktadır. Öğrencilere verilen burslar, emekli aylıkları, dul ve yetim aylıkları ile yoksul ve yetimlere yapılan ödemeler transfer harcamaları kapsamına girmektedir. Bu harcamaların yanı sıra devlet, ekonomik kuruluşlara belirli hedeflere ulaşmaları için karşılıksız yardım da sağlayabilir. Bunlar; çeşitli vergilerin toplanmaması, belirli bir sektöre sübvansiyon sağlanması veya ekonomik kamu iktisadi teşebbüslerinin zararlarının karşılanması sayılabilir (Kökocak, 2011: 219).

Transfer harcamaları içerik bakımından aşağıdaki şekilde sıralanabilmektedir (Eğilmez, 2019: 35):

- Yerel yönetime merkezi yönetim bütçesi içerisinde gerçekleştirilen ödemeler
- Kamunun dışarıdan almış olduğu borçlara karşılık gerçekleştirdiği faiz ödemesi
- Sosyal güvenlik ödemeleri (öğrenci kredileri, emekli maaşları, öğrenci kredileri vb.)
- Sermaye ödemeleri ve gelir transferleri (devlet tarafından KİT'lere ve döner sermayeli kuruluşlara yapılan sermaye katkıları).

1.2.2. Kamu Harcamalarının Fonksiyonel Açısından Sınıflandırılması

Kamu harcamalarının fonksiyonel sınıflandırmasında, harcamalar verilen hizmetler esas alınarak tasnif edilmektedir (Eker ve Tüğen, 1994: 82). Diğer bir ifade ile kamu harcamaları, ödemeyi yapan kurum ve kuruluşlar bazında değil kamu harcamalarının yöneldiği faaliyetler ve fonksiyonlara göre yerine getirildiğinde fonksiyonel sınıflandırma karşımıza çıkmaktadır. Kamu harcamalarının idari sınıflandırması, kurum ve kuruluşlar tarafından yapılan harcamaların tutarını ve amacını gösterir. Bu sınıflandırma aynı zamanda devletin harcamalarını hangi amaçla yaptığını da özetlemektedir (Türk, 2005: 54).

Kamu harcamalarının fonksiyonel olarak sınıflandırılmasında devlet tarafından gerçekleştirilen faaliyetlere ilişkin ortaya çıkan harcamaların izlenmesine imkan vererek uluslararası karşılaştırmanın yapılmasına olanak sağlamaktadır (Çöker, 2008: 61). Bu sınıflandırma diğer taraftan kamu harcamalarının bir düzen haline getirilmesini sağlayarak kamu hizmetleri arasında ayırım yaparak kaynakların etkin bir şekilde dağıtılmasına imkan sağlamaktadır (Altay, 2019: 121).

Bu sınıflandırma yönteminde harcamayı gerçekleştiren idari birim yerine eğitim, sağlık, savunma gibi hizmetler ön plandadır. Başka bir deyişle odak noktası hangi kuruluşların

hizmet sunduğu değil, hangi amaçlara ulaşmak için kullanıldığıdır. Her ne kadar devletin sorumluluğundaki hizmetler yürütülse de belli bir hizmet türü birçok idari birim tarafından yürütülmektedir. Bu durum hizmetlerin belirginliğinin azalmasına neden olmaktadır. Fonksiyonel sınıflandırma bu belirsizliği ortadan kaldırır, tekrarları ve hizmetlerdeki eksiklikleri azaltır ve hizmetlerin etkinleştirilmesi veya uygun maliyetli sunumu, toplam ve birim maliyetlerin belirlenmesi açısından bazı faydalar sağlar (Edizdoğan, 2008: 79-81, Tüğen, 2016: 179-180).

Kamu harcamalarının fonksiyonel olarak sınıflandırılmasının faydaları şöyledir (Erdem vd., 2011: 45):

- Kamu tarafından gerçekleştirilen hizmetlerin maliyetinin ne kadar olduğu kolay bir şekilde belirlenir
- Giderlere ilişkin bütçe hazırlanırken geçmiş yılda gerçekleştirilen harcamalar dikkate alındığından dolayı fonksiyonel sınıflandırma sistemi ile hizmet maliyetleri daha doğru olarak belirlenir ve tahminlerin daha doğru yapılmasına imkân verir.
- Bütçe kaynaklarının fonksiyonlar arasında paylaştırılmasında maksimum sosyal faydanın gerçekleşmesine katkıda bulunur.
- Gerçekleştirilen harcamanın ne kadar fayda sağladığına ilişkin karşılaştırma yapılmasına imkan verir.
- Kamu tarafından sunulan hizmetlerin toplam maliyeti fonksiyonel sınıflandırma ile kolay bir şekilde ortaya konulduğundan birim maliyetlerinin de hesaplanmasında rahatlık sağlar.

Türkiye bütçesindeki kamu harcamaları fonksiyonel olarak sınıflandırılırken uluslararası standartlar ve Genel Yönetim Muhasebe Yönetmeliği'nin 337. Maddesine göre yapılmaktadır. Kamu harcamalarının fonksiyonel sınıflandırması uluslararası standartlar Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) tarafından düzenlenmiş ve yayınlanmış olan COFOG (The Classification of Functions of Government) kriterleri esas alınmaktadır. COFOG'a göre kamu harcamaları fonksiyonel olarak iki düzeyde sınıflandırılmaktadır. Birinci düzeyde yer alan fonksiyonel kodlarda, kamu harcamalarının genel işlevlerini ayırmak amacıyla on adet kod kullanılmaktadır. Birinci düzeyde yer alan kamu harcamaları şöyle sıralanabilmektedir (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2020: 1–9):

- Genel Kamu Hizmetleri,

- Ekonomik İşler ve Hizmetler,
- Kamu Düzeni ve Güvenlik Hizmetleri,
- Savunma Hizmetleri,
- Eğitim Hizmetleri,
- Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardımlar,
- Dinlenme, Kültür ve Din Hizmetleri,
- Sağlık Hizmetleri,
- İskân ve Toplum Refahı Hizmetleri,
- Çevre Koruma Hizmetleri

1.2.2.1. Genel Kamu Hizmetleri

Bu harcama kalemi, devlet tarafından genel idareye ilişkin hizmetlerini gerçekleştiren kurumlar tarafından yapılan harcamalardır (Özbaran, 2004: 127). Genel kamu hizmetleri, genel idarenin yasama ve yürütme görevlerini yerine getirirken gerçekleştirdiği harcamaları içerisine almaktadır. Ana fonksiyon çok çeşitli harcama kalemlerini kapsamaktadır. Bunlar arasında yasama organları tarafından sağlanan hizmetler, mali hizmetler, dış ilişkiler, dış ekonomik yardım, finans ve hazine hizmetleri, gümrük hizmetleri, genel planlama ve istatistik hizmetleri, merkezi tedarik hizmetleri, borç yönetimi ve temel araştırma yer almaktadır (Analitik Bütçe Sınıflandırmasına İlişkin Rehber, 2023).

1.2.2.2. Ekonomik İşler ve Hizmetler

Bu harcama kalemi devlet veya yerel yönetimler tarafından gerçekleştirilen harcamalar olup ülke altyapısını korumak ve geliştirmek amacıyla yapılır. Altyapı harcamaları çeşitli alanlarda yapılabilmektedir. Örneğin; ulaşım, enerji, su ve kanalizasyon, haberleşme gibi alanlardır. Bundan dolayı altyapı harcamaları kamu harcamalarının bir alt kalemi olarak kabul edilebilmektedir (Kessides ve Khan, 2007: 110-111). Türk bütçe sistemi içindeki fonksiyonel sınıflandırma çok çeşitli alanları kapsamaktadır. Bunlar arasında dış ticaret, genel ekonomik faaliyetler, bankacılık sektörü denetimi, ticari tanıtım faaliyetleri ve patent ve marka yönetimi yer almaktadır. Ayrıca bu sınıflandırma tarım, enerji, madencilik, ulaştırma ve haberleşme gibi sektörleri de kapsamaktadır. İşlevsel sınıflandırmanın geniş bir ekonomik faaliyet yelpazesini içermesine rağmen, belirli

sektörlerdeki ekonomik ve ticari ilişkileri, iş ilişkilerini, çok amaçlı kalkınma projelerini veya deniz ve okyanus balıkçılığının kontrolünü kapsamamaktadır (Analitik Bütçe Sınıflandırmasına İlişkin Rehber, 2023).

1.2.2.3. Kamu Düzeni ve Güvenlik Hizmetleri

Ülke düzeninin sağlanması amacıyla adalet ve yargı faaliyetleri hukuk devleti ilkesi çerçevesinde yerine getirilebilmesi için önem verilmesi gereken kamu hizmetleridir. Bu ilkenin gerçekleştirilebilmesi için yargı kuruluşlarının bağımsızlığı ve güvenilirliği tesis edilmelidir. Yürürlükte olan kanunların adil ve objektif olarak uygulanması ve anayasa uygunluğunun denetlenebilmesi için yargı kuruluşlarının bağımsız olması ve iyi işlemesi gerekmektedir. Bunun için de bütçede yeterli miktarda ödeneğin bulunması gerekmektedir (Mere, 2006: 57).

Kamu düzeni ve güvenlik hizmetleri harcamaları, polis güçleri, liman-sahil-sınır polis güçleri, adli polis, trafik polis hizmetleri, polis laboratuvar hizmetleri, kurumsal güvenlik hizmetleri, yangın koruma hizmetleri ve mahkeme hizmetleri dahil olmak üzere bir dizi temel işlevi kapsar. Polis kolejleri, sivil savunma ve cezaevi idarelerinin bu temel işlevin kapsamı dışındadır (Analitik Bütçe Sınıflandırmasına İlişkin Rehber, 2023).

1.2.2.4. Savunma Hizmetleri

Savunma harcamaları, ülkenin savunma gücünü korumak ve güçlendirmek amacıyla yapılmaktadır. Bu harcamalar çeşitli alanlarda yapılabilmekte olup genellikle askeri personel, savunma sanayisi, savunma teknolojileri ve savunma harcamalarını yönetilmesi gibi alanlarda da yapılabilmektedir. Örneğin, ülkenin kendi ordusu için yaptığı harcamalar bu kapsama girmektedir (Özer, 2011: 57). Özellikle Türkiye'nin stratejik konuma sahip olması ve terör saldırıları ile mücadele ettiği göz önüne alındığında bu tür kamu harcamasına büyük oranda bütçe ayırmaktadır.

Analitik Bütçe Sınıflandırması 2023 Rehberine göre, savunma hizmetleri harcama kalemi geniş hizmetleri kapsamaktadır. Bunlar arasında askeri savunma işleri, kara, deniz ve hava savunma kuvvetlerinin yönetimi, sivil savunma işleri, sivil kuruluşların ve halkın katılımını içeren tatbikatlar, askeri yardım ve uluslararası barışı koruma güçlerine katkılar yer almaktadır. Askeri hastaneler ve askeri okulların bu birincil işlevin kapsamı dışında yer almaktadır (Analitik Bütçe Sınıflandırmasına İlişkin Rehber, 2023).

1.2.2.5. Eğitim Hizmetleri

Topluma ve bu toplumda yaşayan insanlara fayda sağlayan en önemli ve önemli faktör eğitimidir. İyi bir eğitim ve öğretim sistemi için bu sektöre yatırım yapılması gerekmektedir. Eğitimin sosyal, ekonomik ve bireysel boyutları vardır ve bu boyutlar eğitimin devlet tarafından üretilmesine ve kontrolüne yol açmaktadır (Özbaran, 2004: 129).

Bir ülkenin kalkınabilmesi için ihtiyaç duyduğu insan kaynağının oluşturulması, çeşitli alanlarda bu insan kaynağının uzman hale getirilmesi ve tüketen bir toplumdan ziyade üreten bir toplumun meydana getirilmesi eğitim ile olabilmektedir. Bundan dolayı eğitim olgusu zamanla ekonomilerin önemli yatırımları arasında yerini almıştır (Gedikoğlu, 2005: 13).

Eğitim için harcanan kamu kaynakları, toplumda bu hizmetten yararlanan bireylerin iş kabiliyetlerinin artmasını sağlamaktadır. Eğitimli kişi sayısında ve niteliklerinde meydana gelen artış ülke ekonomisinin kaynaklarının verimliliğinin artmasını sağlamaktadır. Bundan dolayı eğitim ekonomik, sosyal yaşamın her alanını içerisine almaktadır. Diğer taraftan eğitim amaçlı yapılan harcamaların ve yatırımların getirisi uzun dönemde hissedilmektedir. Buna bağlı olarak eğitim harcamalarında uzun vadeli bir projeksiyonun ortaya konulması gerekmektedir. Devlet eğitim için uzun vadeli harcamalar gerçekleştirmekte olup getirisi kişisel olmasından ziyade tüm toplum üzerindeki faydası üzerinde durmaktadır. bu nedenle eğitim yatırım ve harcamaları kamusal özelliğe sahiptir (Güner, 2002: 84).

Eğitim hizmetleri harcama kalemi, çok çeşitli örgün ve yaygın eğitim hizmetlerini kapsar. Bu, ilkokullardan yükseköğretim kurumlarına kadar her düzeydeki eğitim kurumlarının işletilmesini ve yönetimini içermektedir. Okul tesislerinin inşası ve bakımının yanı sıra kalitenin ve standartlara uygunluğun sağlanması için eğitim kurumlarının düzenlenmesi, denetlenmesi ve ruhsatlandırılmasını da kapsamaktadır. Ayrıca bu harcama kalemi, özel ihtiyaçları olan veya ek yardıma ihtiyaç duyan öğrencilere yönelik destek hizmetlerini içerebilecek yardımcı eğitim hizmetlerine ilişkin işlemleri de içerisine almaktadır. Ancak, okul sağlığı izleme ve önleme hizmetlerinin bu özel harcama kaleminin kapsamı dışında yer almaktadır (Analitik Bütçe Sınıflandırmasına İlişkin Rehber, 2023).

1.2.2.6. Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardımlar

Sosyal güvenlik, bireylere bugün veya gelecekte çalışma koşullarını kaybetmesini de içerisinde alarak ortaya çıkabilecek çeşitli risklere karşı hayatını devam ettirebileceği devamlı bir gelir güvencesi sağlamasıdır. Sosyal güvenlik olgusu iş kazası, meslek hastalıkları ile başlamış olup zamanla diğer hastalıklar, yaşlılık, maluliyet, ölüm ve işsizlik sigortası haklarını da içerisinde almıştır (Kızılot, 2008: 24).

Sosyal güvenlik, bir toplumdaki bireylerin finansal refahının ve istikrarının sağlanmasında önemli bir rol oynamaktadır. Tarih boyunca, vatandaşların refahını desteklemek ve korumak için sivil toplum kuruluşlarının yanı sıra, sosyal güvenliğin sağlanması da devlet tarafından üstlenilmiştir. Sosyal güvenlik sistemi, yoksulluk ve gelir dağılımındaki dengesizliği önleyerek toplum huzurunun sağlanmasına katkı sunmaktadır. Bu bağlamda sosyal güvenlik harcamaları gelir dağılımının düzeltilmesi ve yoksulluğun önlenmesi için kullanılabilecek araçtır (Kirmanoğlu, 2007: 207).

Sosyal güvenlik sistemi, emeklilik sigortası, sağlık sigortası ve sosyal yardım sistemini içerisinde alan üç temel sistemden oluşmaktadır. Burada emeklilik sigorta sistemi ve sağlık sigortası sistemi sigorta sistemi mantığı ile işlerken sosyal yardım sistemi ise devlet tarafından gelir seviyesi düşük olan bireylere ayni veya nakdi şekilde yapılan yardımlarla gerçekleştirilmektedir.

Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım harcama kalemi, ihtiyaç sahibi bireylere mali ve sosyal destek sağlamayı amaçlayan çok çeşitli hizmet ve programları kapsamaktadır. Devletin sosyal güvenlik ve sosyal koruma hizmetlerinin yanı sıra hastalık, engellilik ve yaşlılıkla mücadele eden bireylere yardım etmek için tasarlanmış olanlar gibi çeşitli sosyal yardım programlarına yapılan harcamaları içerir. Özellikle bu fonksiyon, standart emeklilik yaşına ulaşmış engelli bireylere sağlanan hem nakdi yardımları hem de ayni yardımları ve engellilik ücretlerini kapsamaktadır. Bununla birlikte, aile planlaması hizmetleri için yapılan harcamaların bu fonksiyona dahil edilmemektedir (Analitik Bütçe Sınıflandırmasına İlişkin Rehber, 2023).

1.2.2.7. Dinlenme, Kültür ve Din Hizmetleri

Dinlenme, Kültür ve Din Hizmetleri bireylere ve topluma sağlanan moral ve manevi desteği içerisinde almaktadır. Ayrıca bireylerin sosyal gereksinimlerini de karşılayarak boş

zamanlarını değerlendirmelerine ve kişisel refahlarına katkıda bulunacak faaliyetlerde bulunmalarına olanak tanır (Erdoğdu, 2008: 33).

Dinlenme, Kùltür ve Din Hizmetleri, devletin dinlenme, kùltür ve din alanlarında yaptığı harcamaları kapsar. Bu harcamalar, bireylere ve ailelere yönelik hizmetlerin yanı sıra, tüm topluma sağlanan kolektif hizmetlerin giderlerini de içerir. Kolektif hizmetler, toplumun geneline hitap eden hizmetlerdir. Bu bağlamda, kolektif hizmetler, topluma bir bütün olarak hizmet etmeyi amaçlayan geniş bir faaliyet çeşidini ifade etmektedir. Bu, toplumsal ihtiyaçları ve zorlukları ele almak için stratejilerin ve planların geliştirilmesini içeren devlet politikalarını ve idaresini içerir. Ayrıca, rekreasyon ve kùltür hizmetlerinin sağlanması için mevzuat ve standartların oluşturulması ve uygulanmasını kapsar ve bu hizmetlerin belirli kalite ve güvenlik gereksinimlerini karşılamasını sağlar. Ayrıca, kolektif hizmetler, rekreasyon, kùltür ve din işleri ve hizmetlerine odaklanan uygulamalı araştırma ve deneysel geliştirme çalışmalarını içerir; farklı toplulukların ihtiyaçlarını ve tercihlerini anlamak için çalışmalar yürütmenin yanı sıra toplumun genel refahını artırmak için yenilikçi çözümler geliştirmeyi de içermektedir (Analitik Bütçe Sınıflandırmasına İlişkin Rehber, 2023).

Bu harcama kategorisi, rekreasyon ve spor hizmetleri ve tesislerinin yanı sıra takımların, bireysel yarışmacıların veya sporcuların desteklenmesini kapsamaktadır. Aynı zamanda kùtùphaneler, müzeler, tiyatrolar, görsel veya yazılı medya ve yayıncılık hizmetleri gibi kùltürel işleri ve tesisleri de içerisine almaktadır. Ayrıca, dini işlerin yönetimi ve bu amaçla tesislerin işletilmesi ve bakımını da kapsamaktadır. Özellikle, bu harcama kategorisi hayvanat bahçeleri veya botanik bahçeleri, akvaryumlar, ulusal sınırların ötesindeki bitkileri tanıtmayı amaçlayan kùltürel etkinlikler, devlet matbaaları ve radyo veya televizyon yayıncılığı yoluyla sağlanan eğitimi kapsamamaktadır (Analitik Bütçe Sınıflandırmasına İlişkin Rehber, 2023).

1.2.2.8. Sağlık Hizmetleri

Sağlık harcamaları ÷lke kalkınmasının değerlendirilmesinde dikkate alınan temel kriterlerden birisidir. Bu harcamaların gerçekleştirilmesi hem toplum içerisindeki bireylere istihdam sağlar hem de çalışma hayatındaki insanların çalışma potansiyellerini artmasına neden olur. Bundan dolayı sağlık harcamaları ÷lke ekonomisinin hem sosyokùltürel olarak hem de üretim anlamında gelişmesine katkı sağlamaktadır. Bir ÷lke

ekonomisi içerisinde yer alan sağlık hizmetinin gelişim derecesi insanların çalışma hayatındaki zaman kaybının en aza inmesini sağlayarak çalışma koşullarının iyileştirecek ve iş gücü verimliliğini arttıracaktır (Gümüş, 2005: 31-32).

Bir ülkenin gelişim seviyesi arttıkça sağlık hizmetine ayrılacak kaynaklar da artacaktır. Özellikle eğitim ve sağlık gibi temel hizmetlerin yaşanan artış ülkenin gelişmişlik göstergesi içerisinde yer alan en temel iki bileşendir. Buna bağlı olarak ülkelerin siyasi ve sosyal yapısı, sağlık sistemini ve sağlık harcamalarını doğrudan etkilemektedir (Belek, 1997: 141-148).

Devlet tarafından yapılan sağlık harcamaları, hem bireylere hem de kolektif olarak sağlanan hizmetlere ilişkin giderleri kapsamaktadır. Kolektif sağlık hizmetleri, devletin sağlık politikalarını belirleme ve yönetme süreçlerini, tıbbi personel ve mobil sağlık ekiplerinin düzenlenmesini, hastane, klinik ve ameliyathane gibi sağlık tesislerinde standartların oluşturulması ve uygulanmasını, sağlık hizmeti sunan profesyonellerin lisanslanması ve denetlenmesini, ayrıca tıp ve sağlıkla ilgili araştırma ve geliştirme çalışmalarını içerisine almaktadır (Analitik Bütçe Sınıflandırmasına İlişkin Rehber, 2023).

Sağlık harcamaları, hastanelerin, kliniklerin, ameliyathanelerin kurulması ve işletilmesi, halk sağlığı hizmetleri, ayakta tedavi hizmetleri ve sağlık hizmeti sağlayıcılarının ruhsatlandırılması dahil olmak üzere bir dizi faaliyeti içerisine almaktadır. Bu faaliyetler, devlet tarafından yürütülen sağlık hizmetleri harcama kalemleri olarak kabul edilmektedir. Ancak, terapi ekipmanlarının kiralanması, tıbbi analiz laboratuvarları ve röntgen merkezlerinin hizmetleri, diş klinikleri ve diş hekimleri tarafından sağlanan hizmetler sağlık harcamalarının kapsamı dışında değerlendirilmektedir (Analitik Bütçe Sınıflandırmasına İlişkin Rehber, 2023).

1.2.2.9. İskân ve Toplum Refahı Hizmetleri

Alt yapı yatırımları sosyal fayda ve özel faydası yüksek olduğundan dolayı genellikle devlet tarafından gerçekleştirilmektedir. Alt yapıya ilişkin yapılan harcamaların üretime doğrudan katkı sağlamamakta ancak üretim faktörlerinin verimliliği ile sosyal faydayı artırma özelliği bulunmaktadır. Ulaşım (karayolu, havayolu, demiryolu), enerji ve telekomünikasyon alanlarında gerçekleştirilen yatırımlar alt yapı yatırımlarına örnek olarak verilebilir. Ülke ekonomisinde üretim imkanları oluşmasına veya geliştirilmesini

katkıda bulunan tüm unsurlar alt yapı yatırımları içerisinde yer almaktadır. Bundan dolayı, alt yapı yatırımları ülke ekonomisinin gelişmesi için yapılacak yatırımların yönlendirilmesinde ve bu yatırımların verimliliğinin artmasına katkıda bulunacaktır (Ulutürk, 1998: 183).

Ülke genelinde sürdürülebilir yerleşme, kentleşme ve güvenli yapılaşmanın sağlanmasına yönelik iskân ve toplum refahı hizmetleri; Yapıların ve uygulamalarının planlanması, tasarlanması, kural ve standartlarının belirlenmesi, inşaat ve afetle ilgili hizmetlerin sağlanması veya gerektiğinde uygulanması olarak tanımlanabilir. Bu tanımdan da anlaşılabilceği gibi iskân ve toplum refahı hizmetleri toplumun tamamına hizmet etmeyi amaçlamaktadır ve dolayısıyla sosyal niteliği yüksektir. Bu tür hizmetler sosyal dışlanmanın aşılmasında önemlilik arz etmektedir (Erdoğan, 2008: 33).

Bu harcama kalemi, konut geliştirme, gecekonduların ortadan kaldırılması, konut inşaatı için arazi temini, su işleri yönetimi, gelecekteki su ihtiyaçlarının değerlendirilmesi, mevcut kaynakların değerlendirilmesi, suyun saflığı, fiyat ve kalite kontrolleri ile sokak ve caddelerin aydınlatılması gibi birçok faaliyeti kapsamaktadır. İnşaat standartlarının ve sulama sistemlerinin düzenlenmesi ve geliştirilmesinin bu harcama kalemine dahil edilmemektedir. (Analitik Bütçe Sınıflandırmasına İlişkin Rehber, 2023).

1.2.2.10. Çevre Koruma Hizmetleri

Dünya üzerinde insanın ve tüm canlıların hayatta kalabilmesinin vazgeçilmez koşullarından biri olan ekolojik dengenin ve doğanın korunması ile çevrenin korunmasıdır. Günümüzde çevrenin korunmasına yönelik gerekli önlemlerin uygulanmaması halinde sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması mümkün görünmemektedir (Uyduranoğlu, 2005: 63).

Çevre sorunları ciddileştikten sonra alınması gereken önlemler çoğu zaman kirliliğin ve çevre tahribatının önlenmesinden daha maliyetlidir. Üstelik bazen ortaya çıkan sorunları çözmek tamamen mümkün olamamaktadır. Kuşkusuz çevre korumaya yönelik harcamalar ülke ekonomisine önemli faydalar sağlayacaktır. Çevrenin korunması ve çevre kirliliğinin azaltılması için kaynak tahsisi, önemli toplumsal faydalar sağlayabilir. Bu sadece çevrenin refahına katkıda bulunmakla kalmaz, aynı zamanda insan sağlığını ve ekolojik dengeyi de geliştirir. Bu nedenle, devletin çevre koruma hizmetlerine öncelik vermesi gerekmektedir (Erdoğan, 2008: 32).

Çevre koruma hizmetleri harcama kalemi, doğal çevrenin korunmasını amaçlayan harcamaları kapsamaktadır. Bunlar arasında atık toplama, işleme ve bertaraf hizmetleri, kanalizasyon ve atık su yönetimi, atmosfer, hava ve iklimin korunmasına ilişkin faaliyetler ile toprak ve yeraltı sularının korunmasına yönelik tedbirler yer almaktadır. Ayrıca, gürültü azaltma girişimleri, radyasyona karşı koruma ve doğal çevre ile biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülmesine yönelik çabaları da kapsamaktadır.

1.2.3. Kurumsal Sınıflandırma

Yönetim yetkisi kurumsal sınıflandırmada kullanılan temel bir ölçüttür. Bu sınıflandırma yönteminin amacı idari ve siyasi sorumluluğu bütçeye yansıtmaktır. 5018 Sayılı Kanun'un 31. maddesi uyarınca, bütçeden tahsis edilen her harcama biriminin üst yöneticisi harcama yetkisine sahip olup, harcama yetkisinin belirlenmesinde kurumsal sınıflandırma önemli rol oynamaktadır (Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2020). Ayrıca, kurumsal sınıflandırmaya göre birim yöneticisi kendisinin bağlı bulunduğu birimin harcamalarından sorumlu olmaktadır (Pehlivan, 2014: 135).

Bu sınıflandırma yaklaşımında öncelikli amaç, program sorumlularını net bir şekilde tanımlayarak kurumsal maliyetleri gözlemlemek ve karşılaştırmaktır (Mutluer vd., 2010: 122). Harcamalar, önceden belirlenmiş ve yasalara uygun bir ayırma süreci sonrasında sistematik olarak kurum ve kuruluşlara dağıtılmaktadır. Örneğin, harcamaların merkezi hükümet ile yerel yönetim arasında bölüştürülmesi anayasal güce dayalı bir bölüştürme yöntemini temsil etmektedir. 5018 sayılı Kanun, merkezi yönetim bütçesinin tanımını yaparak, genel devlet giderlerini kapsayan genel bütçe, belirli amaçlara yönelik özel bütçe ve düzenleyici ve denetleyici kurumların bütçesi arasındaki farkları ortaya koymaktadır (Edizdoğan, 2008: 78-79).

Kurumsal sınıflandırma yöntemi, kamu hizmetlerinin niteliğini ve bunların sunumundan sorumlu kurumları açıklayan çok yönlü bir yaklaşımdır. Kaynakları ve süreçleri optimize ederek üretkenliği artırmak, çeşitli toplumsal ihtiyaçları verimli bir şekilde karşılamak, tercihleri ayırt etmek ve kaynak tahsisini optimize etmek için fayda-maliyet analizinden yararlanmak, etkili yönetişimi sağlamak için kontrol ve denetim mekanizmalarını güçlendirmek ancak bunlarla sınırlı olmamak üzere çeşitli alanlarda şeffaflığı ve sorumluluğu sürdürmek için siyasi ve idari hesap verebilirliği artırmada etkilidir (Akdoğan, 2019: 94).

1.3. Kamu Harcamalarının Artışını Açıklayan Görüşler

1.3.1. Wagner Kanunu

Adolph Wagner 1883 yılında dönemin sanayisi gelişmiş ülkelerini (Almanya, İsviçre, ABD) incelemiş ve kamu harcamalarıyla milli gelirin ilişkili olduğunu tespit etmiştir. Ayrıca bu ülkelerin sanayileşme derecesine göre milli gelirin artış gösterdiğini ve bununla birlikte kamu harcamalarında da bir artışın yaşandığını belirlemiştir (Nadaroğlu, 1998: 142-143).

Wagner'e göre kamu harcamalarıyla milli gelir artış hızının altında yatan temel neden olarak bireylerin gelirlerinde yaşanan artış, bu bireylerin sosyal refahını yükseltecek olan hizmetlere talebi artıracak ve bu durumda kamu harcamalarının artmasına neden olacaktır. Bu bağlamda gelir düzeyinin yüksek olduğu toplumlarda yeni talepler ortaya çıkacak ve kamu harcamalarını artıracaktır (Arısoy, 2005: 2; Diler, 2011: 68).

Wagner devlet tarafından yerine getirilen faaliyetleri 3 gruba ayırmakta olup bu gruplar içerisinde artışların ayrı olarak gerçekleştiğini iddia etmiştir. Öncelikle devletin teknoloji geliştikçe daha fazla maliyete katlanarak savunma ve adalete yönelik harcama yapma sorumluluğunu yerine getirdiğini belirtmiştir. Devletin piyasaya müdahale etmesinin ikinci nedeni, piyasanın istikrarına potansiyel olarak zarar verebilecek aksaklıkları önlemektir. Devlet üretime aktif olarak katılarak piyasa işlemlerinin sorunsuz bir şekilde devam etmesini sağlamayı amaçlar. Ayrıca devlet, toplumun refahı için gerekli olan sermaye yoğun sosyal hizmetleri sağlama sorumluluğunu da üstlenir (Edizdoğan, 2008, s.52).

Wagner'e göre kamu harcamalarında meydana gelen artış üç temel sebebe bağlıdır. Bunlar (Aktan, 1995: 123; Sinha, 1998: 22; Thornton, 1999: 415):

- Modernizasyon ve sanayileşmede özel sektörden ziyade kamunun öne çıkması, devletin ekonomideki ağırlığının artmasına paralel olarak kamu harcamalarının da artmasına etki etmektedir. Konjonktürel dalgalanmaların olduğu dönemlerde özel sektör kaynaklarının doğru yönlendirilmemesi ekonomide spekülasyonlara yol açmaktadır. Dolayısıyla ticari dalgalanmalar artma eğilimindedir. Dolayısıyla sanayileşmenin getirdiği teknolojik alanlardaki ilerlemeler, kamu sektörünün özel sektöre alternatif haline dönüşmesinin itici gücü olmaktadır.

- Ekonomik büyüme devam ettikçe kültür ve sosyal refaha yapılan harcamalar yükselecektir. Wagner'e göre kültür ve eğitim faaliyetlerinin kamu kesiminin yürütmesi gerekir. Böylece halkın temel ihtiyaçları karşılandıktan ve eğitim ve kültürel faaliyetlere yönelik tüketim anlayışları geliştikten sonra kamu sektörü genişleyecektir.
- Doğal tekelleri yönetmek ve finanse etmek için devlet müdahalesi gereklidir. Başka bir deyişle, ölçek ekonomisinin mevcut olduğu endüstrilerde, hükümet bu endüstrileri devralabilir ve tüketicileri korumak için özel sektörü ortadan kaldırabilir. Demiryolları, elektrik üretimi ve dağıtımı örnek olarak verilebilir. Doğal tekeller, genellikle özel sektörün finansman kapasitesini aşan, gerekli olan önemli miktardaki mali yatırım ihtiyacı nedeniyle ortaya çıkar. Devlet kontrolündeki sanayiler maliyet esaslı hizmet anlayışı olmadan faaliyet göstermekte, bunun yerine vatandaşların ödeme gücünü dikkate alan sosyal fayda perspektifiyle hizmet vermektedir.

1.3.2. Keynesyen Görüş

ABD'de 1929 yılında ortaya çıkan ve dünya ekonomilerini etkileyen ekonomik kriz klasik iktisat görüşlerinin sarsılmasına neden olmuştur. Klasikler, ekonominin kendiliğinden dengeye gelemeyeceğini ve yeni bir görüşün gerekliliğini savunmaya başlamıştır. Bu bağlamda, 1939 yılında Keynes 1929 yılında yaşanan ekonomik kriz üzerine araştırma yapmış ve para politikaları ile ekonomiye yön verilemeyeceğini bu durumun maliye politikaları tarafından desteklenmesi gerektiğini ortaya atmıştır. Buna göre yeniden dengenin oluşabilmesi için devletin ekonomiye yön verici ve düzenleyici bir müdahalede bulunması gerektiğini ortaya atmıştır (Mutluer vd., 2007: 20; Erdem vd., 2003: 33).

Keynes'e göre toplam talep, ekonomideki genel üretim düzeyini belirlemekte ve toplam talepteki bir azalma, üretimin azalmasına ve bu doğrultuda işsizlik oranının artmasına neden olmaktadır. Temel olarak Keynes, işsizlik probleminin çözülmesi ve ulusal ekonomiyi yönetmek için kamu harcamalarının bir ekonomi politikası aracı olarak kullanılmasını önermektedir. Dolayısıyla devleti tarafından uygulanacak harcama ve vergilendirme politikaları ekonomik sistem içerisinde yer alan bireylerin tüketimini artırarak özel sektörden kaynaklanan talep açığını ortadan kaldırabilir. Bu bağlamda kamu harcamalarının artırılması ve vergilerin azaltılması yoluyla ekonomiye müdahale edilmektedir. Kamu harcamalarının artması ve vergilerin azalmasıyla toplam talebin

artacağı, toplam talepteki artışın ise toplam gelirden yani GSYİH'de artışa yol açacağı öngörülmektedir (Pehlivan, 2017: 58; Giray, 2013: 31).

Keynesyen yaklaşıma göre, ekonomik büyümenin sağlanabilmesi için kamu harcamalarının artırılması gerekmektedir. Bu durum özel sektörün üretim ve yatırım faaliyetlerini arttıracığından ekonomik büyüme hızının artmasına neden olacaktır. Bu yaklaşım özellikle ekonomilerde yaşanan durgunluk döneminde önem kazanmaktadır. Durgunluk dönemlerinde özel sektör yatırım ve üretim faaliyetlerini azaltacağından dolayı ekonomik büyümede yavaşlama görülmektedir. Burada devlet tarafından gerçekleştirilecek kamu harcamalarının miktarının artması yaşanan durgunluğun aşılmasında yardımcı olabilmektedir (Başar, 2012: 267).

Keynesyen yaklaşımda ekonomilerde yaşanan durgunluk döneminin aşılmasında kamu harcamalarının rolü büyük olmaktadır. Bu bağlamda kamu harcamalarının artırılması bütçe açığının yaşanmasına neden olmaktadır. Bütçe açığı kamu harcamalarının toplam harcamalardan fazla olmasını ifade etmektedir. Bu durumda bütçe açıklarının finanse edilebilmesi için borçlanma gerekliliği ortaya çıkacaktır. Keynesyen yaklaşıma göre borçlanma yolu ile ekonomik büyüme sağlamak için kullanılabilir (Heylen ve Everaert, 2000; Prammer, 2004).

1.4. Kamu Harcamalarının Artışını Etkileyen Faktörler

1.4.1. Ekonomik Sebepler

Devlet, ekonomik istikrarı, büyümeyi ve kalkınmayı sağlayabilmek için kamu harcamaları ile ekonomiye müdahale etmektedir. Devlet tarafından uygulanan genişletici maliye politikası ile kamu harcamaları artarken daraltıcı politikalar ile kamu harcamaları azalmaktadır (Özmen, 2010: 57).

Ekonomik sebepler, kamu tarafından yerine getirilecek hizmetlerin artmasına neden olduğundan dolayı kamu harcamalarının da reel olarak artmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda devleti tarafından üstlenilen sorumluluklar ve izlenen politikalar da kamu harcamalarının artmasına neden olmaktadır. 1929 yılında yaşanan ekonomik krize kadar geçerliliğini koruyan klasik iktisatçıların görüşüne göre devlet yalnızca savunma, adalet ve güvenlik gibi görevleri yerine getirmektedir. Klasik görüş devletin ekonomik hayata katılması piyasanın işleyişinin bozulmasına sebep olacağından devlet kısıtlı kalmıştır. Ancak Keynesyen görüşün ortaya çıkması ile birlikte devletin tam istihdamı

gerçekleştirme görevinin bulunduğu benimsenmiştir. Dolayısıyla ekonomik kalkınmanın ve toplumsal refahın artırılması amacıyla devlet tarafından yapılan harcamalar kamu harcamalarının artmasına neden olmaktadır (Pehlivan, 2012: 69-70; Kökocak, 2011: 233-234).

Kamu harcamalarının artışına neden olan ekonomik sebepler şöyledir:

- Büyüme için yatırım: Kamu harcamalarının artması ile birlikte ülke genelindeki yatırım faaliyetleri artacak ve böylelikle sayede ekonomik büyüme sağlanabilir.
- İstihdam artışı: Kamu harcamalarının artması sonucunda yeni istihdam oluşturabilir ve böylece ekonomik büyüme de teşvik edebilir.
- Rekabet güçlerinin artışı: Kamu harcamalarının arttırılması, ülke genelinde rekabet güçlerinin arttırılmasına yardımcı olabilir ve bu sayede ekonomik büyümeyi teşvik edebilir.
- Döviz kazançları: Kamu harcamalarının arttırılması, ülke genelinde döviz kazançlarının artışına yardımcı olabilir ve bu sayede ekonomik büyümeyi teşvik edebilir.
- Tüketim artışı: Kamu harcamalarının arttırılması, ülke genelinde tüketim faaliyetlerinin arttırılmasına yardımcı olabilir ve bu sayede ekonomik büyümeyi teşvik edebilir.

1.4.2. Siyasi Sebepler

Siyasi konjüktör kamu harcamalarını etkilemektedir. Ülke yönetimini üstlenen partinin taahhüt ettiği işleri gerçekleştirebilmesi ve seçmen grubun isteklerini ve arzularını yerine getirebilmek için devlet yeni görevler üstlenecek ve böylece kamu harcamalarının da artmasına neden olacaktır. Buna bağlı olarak bütçe giderlerini arttıracaktır (Akdoğan, 2014: 69-70).

1.4.3. Sosyal Sebepler

Ekonomide meydana gelen değişimler toplumsal yapının da değişmesine neden olmaktadır. Kentleşme miktarının artması bireylerin altyapı ve güvenlik hizmetlerine talebi artırması, sanayileşme ile birlikte yaşanan çevre sorunlarının çözümünün devlet tarafından üstlenilmesi, devletin sosyal güvenlik hizmetlerini yerine getirmeye başlaması sonucunda devlet yeni harcamalar yapmaya başlayacaktır (Kalenderoğlu, 2017: 75-76).

Diğer taraftan toplumda yaşayan bireylere sağlanan ücretsiz eğitim ve sağlık hizmetleri, yaşlı ve düşük gelirli insanlar için verilen sosyal haklar, toplumun refah içerisinde yaşamını devam ettirebilmesi için gerçekleştirilen uygulamalar kamu harcamalarının artmasına neden olacaktır (Akdoğan, 2019: 81).

Kamu harcamalarının artmasına neden olan sosyal nedenler şöyle sıralanabilir (Akdoğan, 2014: 74-75):

- İnsanların ihtiyaçlarının karşılanması: Kamu harcamalarının artırılması, ülke genelinde insanların ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla yapılabilir. Bu ihtiyaçlar arasında, sağlık, eğitim, sosyal yardım gibi konular yer alabilir.
- Sosyal adalet: Kamu harcamalarının artırılması, sosyal adaleti sağlama amacıyla yapılabilir. Bu sayede, ülke genelinde mevcut olan sosyal farklılıklar azaltılabilir ve insanlar arasında eşitlik sağlanabilir.
- Yaşam kalitesinin artırılması: Kamu harcamalarının artırılması, ülke genelinde yaşam kalitesinin artırılması amacıyla yapılabilir. Bu sayede, ülke genelinde mevcut olan yaşam koşulları iyileştirilebilir ve insanların yaşam standartları yükseltilebilir.
- Toplumun bir bütün olarak gelişmesi: Kamu harcamalarının artırılması, ülke genelinde toplumun bir bütün olarak gelişmesine yardımcı olabilir. Bu sayede, ülke genelinde mevcut olan sosyal ve ekonomik sorunlar çözülebilir ve toplumun genel refahının artırılması gibi hususlar önem arz etmektedir.

1.4.4. Teknolojik Sebepler

Günümüzde yaşanan teknolojik gelişmeler mümkün olan en hızlı şekilde dünyaya yayılmaktadır. Bireyler yeni teknolojilerden faydalanmak için devlete bu teknolojiyi kendi ülkelerinde hizmete sunma konusunda baskı yapmaktadır. Ancak, ülkede yeni teknolojilerin ortaya çıkmasıyla birlikte, devlet hizmetlerinin sunumunun iyileşmesine, buna bağlı olarak da maliyetlerde artışa neden olmuştur (Güner, 2002: 30).

Bilimsel ve teknolojik ilerleme çoğu zaman yeni ve pahalı hizmet türlerinin devlet tarafından sağlanmasını gerektirmektedir. Örneğin, otomobillerin icadı ve yaygın kullanımı, yol, köprü ve tünel inşaatı gibi pahalı kamu harcamalarının doğmasına yol açmış ve kamu harcamalarının artmasına neden olmuştur. Bilimsel ve teknolojik gelişmelerin ilerlemesini ve gözetimini kolaylaştırmak için ülkeler bütçe ve bütçe dışı fonlar oluşturmuş ve bu alana önemli kaynaklar ayırmışlardır. Bu tahsislerin bir sonucu

olarak, harcamaların GSYH'ye oranı son yıllarda artış göstermiştir. (Eker ve B    , 2013: 78).

1.4.5. Askeri Sebepler

Devletler, ülkenin jeopolitik konumuna, ülkedeki terörist faaliyetlere, diğer ülkelerle ilişkilerle, i   ve dış tehditlere karşı tedbir almak için askeri ve savunmaya yoğun yatırım yapmaktadır. Yukarıda belirtilen nedenlerle savunma ve askeri harcamalar kamu harcamalarının önemli bir kısmını olu  şturmaktadır. Kamu harcamaları savaş öncesinde, sonrasında ve savaş sırasında önemli seviyelere ulaşmaktadır. Savaş sonrası dönemde savunma araç ve teçhizatının temini, bakım ve onarımı, teknolojik gelişmelere paralel olarak yeni askeri araç ve teçhizatın çeşitlenmesi ve yeni ürünlerin üretilmesi de kamu harcamalarının artmasına neden olmaktadır (Kökocak, 2011: 234; Orhaner, 2007: 109). Savaş ve savunma harcamalarının artışına neden olan sebepler öyledir (Sharp ve Sliger, 1964: 32):

- Uluslararası güvenlik tehditlerinin artışı: Bir ülkenin savunma harcamalarını arttırması, ülke genelinde mevcut olan uluslararası güvenlik tehditlerinin artışı nedeniyle yapılabilir. Bu tehditler arasında, dış saldırılar, terör faaliyetleri gibi konular yer alabilir.
- Savunma ihtiyacının arttırılması: Bir ülkenin savunma harcamalarını arttırması, ülke genelinde savunma ihtiyacının arttırılması amacıyla yapılabilir. Bu ihtiyaç, ülke genelinde mevcut olan askeri ve sivil yapıların güçlendirilmesi amacıyla yapılabilir.
- Savaş ve çatışmaların oluşması: Bir ülkenin savunma harcamalarını arttırması, ülke genelinde mevcut olan savaş ve çatışmalar nedeniyle yapılabilir.

2. BÖLÜM: EKONOMİK BÜYÜME

Bu bölümde ekonomik büyümenin tanımı, ekonomik büyümenin ölçülmesi, ekonomik büyüme modelleri ve ekonomik büyüme türlerinden bahsedilecektir.

2.1. Ekonomik Büyümenin Tanımı

Ülkelerin gelişmişlik düzeyi ve ekonomik sistemleri birbirinden farklı olabilmektedir. Ancak ülke ekonomilerinin özellikle üzerinde durdukları en temel unsur sınırlı olan kaynakların etkin bir şekilde yönetilmesidir. Makroekonomi, bir ülkenin kaynaklarının en iyi şekilde kullanılmasıyla ilgilenirken; mikroekonomi ise sınırlı ve kıt kaynakların verimli bir şekilde nasıl dağıtılacağına, kalkınma ekonomisi ise ekonomik büyüme kavramına odaklanır (Berber, 2006: 1). İkinci Dünya Savaşı'ndan günümüze kadar geçen sürede ekonomik büyüme kavramı, iktisatçılar ve farklı kesimden kişi ve kurumların ilgi duyduğu konular arasında olmuştur (Acar, 1998: 1).

Ekonomik büyüme üretim kapasitesinin arttırılarak daha fazla mal veya hizmet üretimi sağlanarak toplumun refah düzeyinin artmasını sağlayan bir unsurdur. Bundan dolayı ülkelerin temel hedeflerinin başında ekonomik büyümeyi en üst düzeye ulaştırmak bulunmaktadır. Mal veya hizmet üretiminde yaşanan artışı ifade eden ekonomik büyüme bireylerin yaşam standartlarının artmasını sağlayan önemli bir etkidir. Buna bağlı olarak ekonomik büyüme bütün iktisadi etkenlerin meydana gelebilmesinde rol oynayan makroekonomik bir göstergedir (Çetinkaya vd., 2017: 211).

Ekonomik olarak büyüme, üretilen mal ve hizmet miktarının bir önceki döneme göre artış göstermesini ifade etmektedir (Parasız, 1997: 4). Ayrıca ekonomik büyüme bir önceki döneme göre kişi başına düşen gelir düzeyinde meydana gelen artış olarak da ifade edilebilir (Ünsal, 2009: 14). Bir ülkeye ait üretim olanakları eğrisinin sağa doğru kayış göstermesi ekonomik büyümenin meydana geldiğini göstermektedir. Bu bağlamda üretim olanakları eğrisi bir ülkenin ulaşabileceği maksimum üretim düzeyini ifade etmektedir (Türker, 2000, s.8). Bir ülkenin üretim imkanlarının artmasının nedenleri, emek verimliliğinin artması, teknolojik gelişmeler, yeni üretim faktörlerinin dahil olması vb. nedenler sayılabilir (Eğilmez ve Kumcu, 2004: 125). Ayrıca üretim olanakları eğrisinin sağa kayması, verimliliğin artmasını sağlayacak şekilde, eğitim, teknoloji, Ar-Ge ve fiziki sermayenin birikimi için gerçekleştirilen yatırımların etkisi bulunmaktadır (Kibritçioğlu, 1998: 2).

Ekonomik büyümenin ülkelere sağlamış olduğu faydalar şöyledir (Seyidoğlu, 2006: 828-829):

- İş olanaklarında artış: Ekonomik büyüme, ülkede üretimin artışı iş olanaklarını artıracığından işsizlik oranının düşmesine ve bireylerin geçim kaynaklarının artmasını sağlar.
- Gelir düzeyinde artış: Ekonomik büyüme, ülkede milli gelirin artmasına katkı sağlayacağından dolayı ülke insanlarının ortalama gelir düzeyinin artmasını sağlar.
- Ödeme gücünde artış: Ekonomik büyüme, ülkede faaliyet gösteren ekonomik birimlerin ödediği ücretlerin artmasını sağlayacağından o ülkede yaşayan bireylerin de ödeme güçlerini artıracaktır.
- Devlet gelirlerinde artış: Ekonomik büyüme, devletin vergi gelirlerinin artmasını sağlayacak ve bu da devletin daha fazla hizmet ve yardım sunmasına katkı sağlayacaktır.
- Kültürel ve sosyal gelişme: Ekonomik büyüme, ülkede fazla yatırım yapılmasına etki edeceğinden dolayı fazla insanın işe alınmasını sağlayacaktır. Bu da ülkenin kültürel ve sosyal anlamda gelişmesini destekleyecektir.

2.2. Ekonomik Büyümenin Temel Belirleyicileri

Her ülkenin ekonomisindeki siyasi, sosyal ve kültürel yapılar birbirinden tamamen farklıdır. Bu nedenle her ülkede geçerli olan belirleyiciler farklılık gösterebilmektedir. İktisat biliminde genel anlamda kabul edilmiş olan, dört temel ekonomik büyüme belirleyicisi bulunmaktadır. Bunlar emek, sermaye, doğal kaynaklar ve teknolojidir (Tomanbay ve Gümüş, 2004: 400-407). Ancak doğal kaynakların zamanla tükenme riski olduğundan emek, sermaye ve teknoloji küresel ekonomide ekonomik büyümenin ve önemli büyümenin temel kaynakları haline gelmiştir (Üzümcü, 2002: 6).

2.2.1. İşgücü

İşgücü, ekonomik büyümeyi belirlenmesinde rol oynayan temel unsurlardan birisidir. Ülke ekonomisinin ekonomik büyümesi işgücü verimliliği ve niteliğine göre belirlenmektedir (Han ve Kaya, 2004: 269).

Bir ekonomi içerisinde yer alan işgücü unsuru o ülkenin nüfusu ile doğru orantılıdır. Ancak bir ülkenin tüm nüfusu işgücünü ifade etmemektedir. Bundan dolayı bir ülkedeki

işgücü hesaplanırken ekonomi içerisinde yer alan toplam işgücü miktarı o ülkenin aktif nüfusundan (15-64 yaş) askerlik ve hastalık gibi nedenlerle çalışmayan bireylerin çıkarılması ile hesaplanır (Pekin, 1995: 18). Nüfus yapısı, hacmi, nüfus artış hızı dünya ekonomilerinde işgücü arzının belirlenmesinde etkili olan temel unsurlar olmasının yanı sıra ekonomik büyümenin belirlenmesinde rol oynayan faktörlerdendir (Samuelson ve Nordhaus, 1989: 855).

Ülke ekonomisi içerisinde yer alan işgücünün miktarındaki artış gayri safi milli hasılayı olumlu yönde etkilemektedir. Bundan dolayı da o ülkedeki işgücü miktarı ne kadar artış gösterirse gayri safi milli hasıla da aynı ölçüde artacaktır. Ancak bir ülkede yaşayan nüfusun tamamı işgücüne katılamadığından toplam işgücü miktarının belirlenmesi kolay olmamaktadır. Bu zorluktan dolayı bazı ekonomik büyüme modelleri işgücünün tamamını homojen olarak varsaydığından ülke nüfusunun belirli bir oranını toplam işgücü olarak kabul etmektedir (Fikir, 2010: 53).

2.2.2. Sermaye

Ekonomik büyümeyi etkileyen diğeri bir unsur da sermayedir. Sermaye, bir ülkede belirli bir zamanda sahip olunan üretim araçlarının miktarını ifade etmektedir. Bu bağlamda sermaye miktarının artması milli gelir artış hızına pozitif katkı sağlamaktadır. Bundan dolayı elde bulunan sermayenin hem niceliğinin hem de niteliğinin artırılması ile ekonomik büyüme arasında pozitif ilişki bulunmaktadır. Sermayenin niteliğinde ne kadar artış olursa ekonomik büyümede de aynı ölçüde artış olacaktır (Samuelson ve Nordhaus, 1989: 855).

Sermaye kavramının ekonomik büyüme üzerine etkisi incelenirken dikkate alınması gereken noktalar fiziki ve beşerî sermaye kavramlarıdır. Fiziki sermaye, işgücünün işini kolaylaştıran, üretime katkısı bulunan ve insan eliyle üretilmiş fabrika, yol, araç gereç vb. üretim araçlarını ifade etmektedir (Dinler, 1998: 17). Üretimin gerçekleşmesinde sağlayan işgücünün sahip olduğu bilgi, beceri ve birikimlerin toplamına ise beşerî sermaye denilmektedir. Çalışma hayatında işgücüne verilen eğitimlerle verimlilik ne kadar artırılırsa üretim miktarının artmasına katkı sağlayacak bu da ekonomik büyümeyi artıracaktır (Kibritçioğlu, 1998: 207).

Sermaye birikiminin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi çok yönlüdür. İlk olarak, sermaye birikimi ölçek ekonomileri ve artan getiriler için temel oluşturarak işletmelerin

faaliyetlerini verimli bir şekilde genişletmelerine olanak sağlar. İkinci olarak, yeni teknolojilerin benimsenmesini kolaylaştırarak endüstrilerin yenilik yapmasını ve üretkenliği artırmasını sağlar. Ayrıca, sermaye birikimi değerli deneyimsel bilgi sağlar ve yaparak öğrenmeyi destekleyerek beceri gelişimine ve genel üretkenliğe katkıda bulunur. Dahası, sosyal sermaye ve dışsallıklar üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir ve ekonomik büyüme için elverişli bir ortamı teşvik eder. Son olarak, sermaye birikimi çalışma alanlarında yüksek verimlilik sağlayarak çıktıların ve genel ekonomik performansın artmasına yol açar (Saygılı ve Cihan, 2008: 22–27).

2.2.3. Doğal Kaynak

Doğal kaynaklar ekonomik büyümenin bir diğer belirleyicilerindendir. Bir ülkenin sahip olduğu yer altı ve yer üstü kaynakların tamamı doğal kaynakları ifade etmektedir. Bu faktör sermaye ve işgücü faktörleri gibi ekonomik büyümenin belirleyicilerinden olmayıp yalnızca ekonomik büyümeyi etkileyen bir unsurdur. Örneğin yer altı zenginlikleri (petrol, doğal gaz, altın vb.) fazla olan ülkelerde büyüme daha yüksek olurken bahsedilen zenginliklerin sayıca az olması ekonomik büyümenin az olmasına neden olmaktadır (Tomanbay ve Gümüş, 2004: 407). Doğal kaynaklar üretim faktörleri içerisinde miktarı sabit olan bir faktördür. Bundan dolayı kıt kaynaklar içerisinde yer alır. Bir ülkenin sahip olduğu ancak kullanmadığı veya kullanmasına izin verilmeyen doğal kaynaklardan yararlanmaya başlaması doğal kaynakların ekonomik büyüme üzerindeki olumlu etkisini artıracaktır (Dinler, 1998: 16).

Doğal kaynaklar, bir ülkenin ekonomik büyümesini artırabilmesi için önemlidir ve üstlendiği roller aşağıdaki gibidir (Seyidoğlu, 2006: 3):

- **İstihdam:** Doğal kaynaklar, üretim sürecinde kullanıldığından dolayı ülkedeki istihdamı artırır. Bu da işsizlik oranının azalmasına ve geçim kaynaklarının artmasını sağlar.
- **Gelir düzeyi:** Doğal kaynaklar, üretimde artışı sağlayacağından dolayı ülkede milli gelirin artışına etki edecektir. Bu da insanların ortalama gelir düzeyini artıracaktır.
- **Vergi toplamaları:** Doğal kaynaklar, ülkede üretimin artmasını sağlamakta ve bu da doğal olarak toplanan vergileri daha fazla olmasına sebebiyet vermektedir.

2.2.4. Teknoloji

Teknoloji, ekonomik büyümenin bir diğer belirleyicilerindendir. Teknoloji de yaşanan gelişme verimliliği artıracığından aynı miktar sermaye ve istihdam ile üretim miktarı artabilir. Bir ülke ekonomisinde yeterli kaynaklar bulunduğunda tüketicilerin daha fazla harcama yapmasını sağlayacaktır. Diğer taraftan yaşanan teknolojik gelişmeler üretimde maliyetlerin düşmesini sağlayacağından üretimdeki verimliliğinde artmasına neden olacaktır (Taban, 2016).

Teknolojik gelişme her ülkede farklılık göstermektedir. Bu bağlamda teknolojiyi etkin kullanan ülkelerde ekonomik büyüme oranı iyileşmeye başlamaktadır. Teknoloji alanına yapılan harcamalar, yeni üretim tekniklerinin ortaya çıkmasına, katma değeri yüksek olan malların üretimine imkân vermektedir. İleri teknoloji sayesinde ülkelerin diğer ülke gruplarına karşı rekabet gücü artacak ve ekonomik büyümeye katkı sağlayacaktır (Taş vd., 2017, s.198).

2.3. Ekonomik Büyüme Türleri

Ekonomik büyüme, dar anlamda bir ekonomideki üretim miktarında yaşanan artışı ifade etmektedir. Ancak ekonomik büyümeye yönelik ortaya atılan iktisadi düşünceler ekonomik büyümenin niteliksel özelliklere sahip olduğunu ifade etmektedir. İktisadi düşüncelerden hareketle 1996 yılında Birleşmiş Milletler tarafından yayınlanan İnsani Gelişme Raporuna göre ekonomik büyümenin niteliksel özelliklerine bağlı olarak beş farklı büyüme türü açıklamıştır. Bunlar: (Tümertekin ve Özgüç, 1997: 45-80).

- **Acımasız Büyüme:** Ekonomide yaşanan büyüme sonucunda elde edilen gelirin o ülkede yaşayan bireylere eşit miktarda dağıtılmaması sonucu ortaya çıkan büyümedir.
- **Geleceksiz Büyüme:** Bir ülke ekonomisinde yenilenemeyen doğal kaynakların kullanılması sonucunda gerçekleşen büyüme türüdür. Bu büyüme türünde ülke ekonomisinde birçok doğal kaynağın yok edilmesine sebep olmaktadır.
- **İşsiz Büyüme:** Bir ekonomide yaşanan ekonomik büyümenin istihdam artışıyla gerçekleştirmediği büyüme türüdür. Bu durum işsizlik oranının artmasına neden olmaktadır.
- **Köksüz Büyüme:** Bir ekonomide ekonomik büyüme gerçekleştirilirken toplumsal değerleri dikkate alınmadığı büyüme türüdür.

- **Sessiz Büyüme:** bir ülkede yaşayan bireylerin hak ve özgürlüklerinin verilmediği ve demokratik yaşamdan uzaklaşılması sonucunda ortaya çıkan büyümedir.

2.4. Ekonomik Büyüme Modelleri

Bu başlık altında içsel ve dışsal büyüme teorilerine değinilecektir.

2.4.1. İçsel Büyüme Teorileri

İçsel büyüme teorilerinden önceki büyüme modellerine göre ekonomik büyüme sistem dışında yer alan faktörlere göre belirlenmektedir. İçsel büyüme modellerine göre sistem içerisinde yer alan birçok faktör ekonomik büyümenin belirlenmesinde rol oynamaktadır. İçsel büyüme modellerinin temel görüşü ekonomik büyümeyi belirleyen faktörlerin tamamı model içerisinde yer almaktadır (Berber, 2006: 151).

2.4.1.1. Beşerî Sermaye Modeli

Lucas tarafından ortaya atılan beşerî sermaye modeli ekonomik büyümenin nedenlerini açıklayan bir içsel büyüme teorisidir. Bu teoride beşerî sermaye kavramı ön plana çıkarılmış olup beşerî sermayenin (çalışan kişilerin eğitim düzeyi, yetenekleri ve kapasitesi) ekonomik büyümenin gerçekleşmesinde önemli bir faktör olduğunu savunmaktadır. Bu modele göre bir ekonomide büyümenin gerçekleşmesi beşerî sermayenin artırılması ile gerçekleşir. Beşerî sermaye ise o ülkede çalışan bireylerin eğitim düzeylerinin artırılması, yeni yetenekler kazandırılması ve yeni teknolojileri öğrenmesi ile yükselir. Bunlarda meydana gelen artış o ülkedeki üretim potansiyelinde artışı sağlayacağından ekonomik büyümenin de gerçekleşmesine katkı sağlar. Lucas modeline göre beşerî sermayede yaşanan artış ülkede yatırımların ve istihdamın artmasını sağlayacaktır. Bu bağlamda beşerî sermayeye yapılan yatırımlar ekonomik büyümenin gerçekleşmesi için gerekli olan koşulların oluşmasına katkı sağlar (Parasız, 2003: 195). Bu model, bireylerin vakitlerini kendilerini geliştirecekleri faaliyetlere ayırması gelecek dönemlerde verimlilik düzeyinde farklılıklar olabileceği varsayımı üzerine kurulmuştur. Bu bağlamda beşerî sermayenin yüksek seviyede olması diğer üretim faktörleri üzerinde pozitif etkisi olacaktır (Lucas, 1988: 17-18).

Beşerî sermaye modelinde ekonomik büyüme hızının beşerî ve fiziksel sermayenin düşük olduğu ülkelerde bu sermaye türlerinin yüksek olduğu ülkelere göre büyüme hızının

geride olacağını belirtmiştir. Bu model ülkeler arasındaki yakınsama hipotezini kabul etmeyerek ıraksamanın varlığını savunmuştur (Yardımcı, 2006: 101).

Bir ekonomide beşerî sermayenin artması fiziksel sermayenin ve hasılanın artmasına katkı sağlayacağından dolayı içsel büyümenin gerçekleşmesini sağlayacaktır. Kısacası, beşerî sermayenin dışsallığı, fiziki sermayenin azalan getirilerine alternatif oluşturmakta, fiziki sermayenin genişlemesine katkıda bulunmakta ve sürekli büyümenin itici gücü haline gelmektedir (Kaynak, 2009: 222).

2.4.1.2. AK Modeli (Rebello Teorisi)

AK (Rebello) teorisi içsel büyüme teorilerinin en basit olanıdır. Bu teoriye göre ekonomilerin büyüme hızları birbirine göre farklılık göstermektedir. Bu farklılığın temel nedeni ise her ekonomide uygulanan iktisadi politikaların farklı olmasından kaynaklanmaktadır (Rebello, 1993: 912). Bu model, sabit sermayenin artması sonucunda sermayenin sağladığı kâr miktarının azalmayacağı varsayımına dayanmaktadır. Bu modelde azalan verimler geçerli değildir. Bu modele göre ülkenin ekonomik büyümesi sanayileşmiş ülkelerdeki yatırımların arttırılmasıyla sağlanabilir. Kısaca bir ülkede ne kadar yatırım artarsa o kadar büyüme sağlanmaktadır.

Bu model iki farklı üretim faktörünün bulunduğunu savunmaktadır. Bunlardan ilki zaman içerisinde birikebilme ve tekrarlanabilme özelliği bulunan fiziksel ve beşerî sermaye; ikincisi ise aynı miktar ve seviyede kalan doğal kaynaktır (Rebello, 1991: 502). büyüme sermayenin net marjinal ürünü bağlantılı olmaktadır. Bundan dolayı sermayenin marjinal verimliliğinin yüksek olması milli gelir artış hızının da yüksek olmasını sağlayacaktır (Rebello, 1991: 504). Ayrıca bu modele göre bir ekonomide teknolojik gelişme olmaması durumunda ise büyüme gerçekleşebilmektedir. Diğer taraftan bu modelde sabit getiri varsayımından dolayı eklenen yeni sermaye de verimliliği azaltmayacaktır. Bu bağlamda, bir ekonomide meydana gelen büyüme miktarı kısa ve uzun vade de birbirine eşit olmaktadır (Barro ve Xavier, 2004: 210).

2.4.1.3. Romer Modeli

Bu model ekonomik büyümenin nedenlerini ortaya koymaya çalışan bir içsel büyüme teorisi olup, ekonomik büyümenin gerçekleşmesinde bilgi üretiminin önemli bir bileşen olduğunu belirtmektedir. Bu modele göre bir ülkede bilgi üretiminin artması ile birlikte

ekonomik büyüme de gerçekleşecektir. Bilgi üretimi ise yeni teknolojilerin keşfedilmesi, yeni ürün ve hizmet tasarımlarına yönelik faaliyetlerle artmaktadır. Bu faaliyetlerdeki artış ülkenin üretim potansiyelinin artmasına katkı sağlayacak ve ekonomik büyümenin gerçekleşmesini sağlayacaktır. Ayrıca bilgi üretiminde yaşanan bu artış yatırımların ve istihdamın artmasını da sağlar. Bu sebeple, bilgi birikiminin artması için ülkelerin yapacağı yatırımlar ekonomik büyümenin gerçekleşmesi için gerekli olan şartları oluşturur. Romer modeline göre bilgi üretiminde yaşanan artış ülkelerin dış ticaret yapmasına katkı sağlar. Bu artış ülkenin dış ticaret hacminin artmasına katkı sağlar (Romer, 1990: 71-102).

Bilgi üretimi ekonomiler üzerinde pozitif etki oluşturarak taşıma etkisi oluşturur. Bilgi, rekabete tabi olmayan bir tanım olup kamu malı niteliğindedir. Bilgi toplumun her kesimi ile paylaşılmasıyla yayılım gösterecek ve yayılan bu bilgi ile toplum fayda sağlayarak ekonomik büyüme, gelişme ve refah artışının oluşmasını sağlayacaktır (Atamtürk, 2007).

2.4.1.4. Ar-Ge Modeli

Bu modelde bilgi bilinçli bir şekilde üretilmektedir. Bu modelin Romer modelinden ayrıldığı nokta bilginin bilinçli bir süreç sonucunda meydana geldiğini savunmasıdır. Bu yaklaşım, bir ekonomide gerçekleştirilen Ar-Ge çalışmaları sürecinde toplumun her kesimi herhangi bir bedel ödmeden faydalanabileceği yeni bilgilerin ve teknolojik gelişmeler ortaya çıkacaktır. Ar-Ge çalışmaları sonucunda ortaya çıkan bilgiler tüm paydaşlar tarafından kullanılması ile birlikte pozitif dışsallık oluşacak ve ekonomide içsel büyümenin gerçekleşmesini sağlayacaktır (Romer, 1986: 1002- 1037). Bu yaklaşıma göre Ar-Ge çalışmalarının artması da devletin önemli görevleri bulunmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde araştırma, geliştirme, eğitim, finansal kalkınma, yatırım ve dış ticaret serbestleşmesine devlet tarafından destek verilmesi, diğer ülkelere göre daha hızlı ve daha yüksek düzeyde ekonomik büyümenin oluşmasını sağlamaktadır (Kar ve Taban, 2003: 152).

2.4.1.5. Kamu Politikası Modeli

Bu modelin savunucusu Barro'ya göre kamu politikalarının ekonomik büyümeye katkı sağlayan bir bileşen olduğunu savunmaktadır. Devlet tarafından gerçekleştirilen alt yapı yatırımlarının ekonomik büyümeyi nasıl sağlayacağını açıklamaktadır. Alt yapı

yatırımları özel sermayenin üretkenliğini artırdığından firmalar açısından dışsal üretim faktörü oluşturmaktadır. Bu yatırımlar sayesinde artan sermaye firmaların yeni üretim faktörleri oluşturmalarını sağlayarak üretimde artış yaşanacak ve ekonomik büyüme sağlanacaktır (Parasız, 1998: 15).

Bu model ülkeler tarafından gerçekleştirilen eğitim, sağlık ve ulaşım gibi kamu harcamalarının ekonomik büyümeye katkı sağlayan bileşenler olduğunu varsaymaktadır. Bu modele göre bir ülkede ekonomik büyüme kamu harcamalarında meydana gelen artışla gerçekleşmektedir. Ayrıca, kamu harcamalarında yaşanan artış yatırımların ve istihdamın da artmasını sağlamaktadır. Bundan dolayı kamu harcamalarının artması için ülkelerin yapacağı yatırımlar ekonomik büyümenin gerçekleşmesi için gerekli olan şartların oluşmasını sağlayacaktır (Yülek, 1997: 10).

2.4.2. Dışsal Büyüme Teorileri

Dışsal büyüme teorileri; Harrod-Domar, Neo-Klasik ve Baumal Dengesiz Büyüme Modeli olmak üzere üç başlık altında ele alınmıştır.

2.4.2.1. Harrod-Domar Ekonomik Büyüme Modeli

Roy F. Harrod ve Evsey D. Domar Post Keynesyen iktisatçılardan olup büyümenin açıklanmasında kullanmış oldukları modeller birbirinden farklılık göstermektedir. Ancak ikisinin de üzerinde durdukları modeller aynı dönemi ve aynı konuları kapsadığından dolayı Post-Keynesyen iktisatçılara ilişkin büyüme modelleri Harrod-Domer büyüme modeli ismi ile anılmaktadır. Bu modelde ki temel amaç Keynesyen büyüme modelini uzun döneme taşıyarak daha da geliştirmektir.

Bu teori toplam arzdan, hızlandırandan ve yatırım çarpanından oluşmaktadır. Bu ekonomik büyüme modeli bazı kavramların ölçülmesinde yaşanan problemler ve sektörlerin hepsinin tek bir katsayı üzerinden değerlendirilmesini eleştirmiştir. Bu modelin en önemli eleştirisi ise emek ve teknolojik gelişmenin dışsal faktörler olarak sermayenin ise içsel faktör olarak ele alınmasıdır (Savaş, 1979: 329-330).

Bu modele göre, ekonomik büyümede istikrarın sağlanabilmesi için toplam arz ve toplam talebin birbirine eşit olması gerekmektedir. Tasarruf ve yatırımda sağlanacak eşitlik yeterli bir koşuldur. Bu bağlamda devlet tarafından uygulanacak maliye politikaları, yatırım ve tüketim kararlarıyla piyasayı etkileyerek uzun vadeli ekonomik büyümenin

itici gücü haline gelecektir. Keynes'e göre, kamunun ekonomik büyümeyi özel sektör için kuralcı, kamu sektörü için bağlayıcı kamu politikaları yoluyla sağlayacağını öngörmektedir (Biber, 2010: 2).

Harrod-Domar'un ekonomik büyüme modeline göre, yatırımların ekonomi üzerinde iki önemli etkisi vardır. Harrod-Domar, Keynes tarafından ortaya atılan yatırımın gelir artırma etkisinden yola çıkmış ve yatırımların kapasiteyi artırma etkisinin olduğunu ileri sürmüştür (Hiç, 1994: 71). Buna göre yatırım harcamalarındaki artış üretimin artmasını sağlarken, fazla üretim gerçekleşmesi ile birlikte gelir düzeyinin artmasına katkı sağlayacak ve gelir etkisine neden olacaktır. Bu etki de ekonomideki talebi canlanmasına etki edecektir (Berber, 2006: 109).

2.4.2.2. Neo Klasik (Solow) Ekonomik Büyüme Modeli

Neo Klasik (Solow) büyüme modeli tasarruf, sermaye ve ekonomik büyüme değişkenleri arasındaki ilişki ortaya koyan bir modeldir. Bu büyüme modeli Neo-Klasik nitelikler taşıdığından ve bu nitelikleri varsayım olarak kabul ettiğinden bu isimle anılmaktadır.

Bu büyüme modeli klasik iktisat fikrinden esinlenerek ortaya çıkmıştır. Bazı iktisat düşünürlerinin fikirlerinin dikkate alınarak oluşturulmasına rağmen, bu büyüme modelinin önde gelen isimleri R. Solow, T.W. Swan ve J.E. Meade'dir (Unay, 2001: 402). Solow'un yazdığı "Ekonomik Büyüme Teorisine Katkı" başlıklı makalesiyle kalkınma ve ekonomik büyümenin anlaşılmasına önemli bir katkı yapmıştır. Bu makale, Solow'un 1987 yılında ekonomi ödülüne layık görülmesini sağladı ve bunun sonucunda, bu büyüme modeli Solow Büyüme Modeli olarak adlandırıldı (Jones, 2001: 18).

Bu büyüme modeli, ekonomik kalkınmayla ilişkili olarak nüfus artışı, teknolojik ilerleme, yatırım ve tasarrufların birbiri ile ilişkisini ve büyümeye olan etkisini açıklamaktadır (Parasız, 2008: 131). Diğer taraftan, zenginlik ve yoksulluğun bir arada varlığına dikkat çekerek, farklı uluslar arasındaki servet dağılımındaki keskin eşitsizlikleri anlamaya katkı sağlamaktadır (Jones, 2001: 18).

Neo Klasik (Solow) büyüme modeline ilişkin varsayımlar şöyledir (Snowdon & Vane, 2017, s. 533–534):

- Hem tüketim hem de üretim için kullanılan tek bir mal mevcuttur.
- Ekonomi uluslararası sektörlere kapalı ve kamu sektörü model dışı bırakılmıştır.
- Planlanan tasarruflar her zaman planlanan yatırımlara eşittir.

- Tam fiyat esnekliği ve paranın yansızlığı varsayımları geçerli olup ekonomi sürekli potansiyel üretim düzeyinde üretim faaliyetlerini sürdürmektedir.
- Teknolojik gelişme oranı, nüfus artışı ve sermaye stokundaki yıpranma payı modelde tamamen dışsal faktörler olarak belirlenmiştir.

Solow büyüme modeline göre ekonomik büyümenin sağlanabilmesi için kişi başına düşen gelirdeki değişimin, kişi başına düşen üretim ve tüketimle aynı oranda gerçekleşmesi gerekmektedir. Bu eşitliğin sağlanmasıyla ekonomik büyüme sağlanacaktır. Üstelik bu büyüme modeline göre büyümeyi, yani kişi başına düşen gelirin artmasını sağlayan temel faktör teknolojik yenilik ve gelişmedir (Atamtürk, 2007: 91). Öte yandan ekonominin devletin uyguladığı ekonomi politikalarına ihtiyacı yoktur. Çünkü devletin uyguladığı ekonomi politikaları büyüme üretmese de yatırımların artması ve işsizliğin azalmasıyla ekonomide konjonktürel dalgalanmaların artmasına neden olmaktadır (Tüylüoğlu, 1995: 35).

2.4.2.3. Baumol Dengesiz Büyüme Modeli

Bu model dengesiz büyümenin ekonomiyi şekillendireceğini öne sürmektedir. Baumol'e göre bir ekonomideki aktiviteler bazen gerçekleşen, verimlilik artışı sağlayan ve teknolojik gelişmeye ilişkin aktiviteler şeklinde ayrılmaktadır (Bennett & Johnson, 1980, s.59-95). Kamu sektörü değişen teknolojiye uyum sağlama da özel sektöre göre geride kalmaktadır. Bunun temel nedeni, kamu sektöründe yer alan hizmetlerin emek yoğun mallarda oluşmasındandır. Diğer taraftan, kamu sektörü tarafından sunulan hizmetlerin birim maliyetinin göreceli olarak yüksektir. Bundan dolayı kamu sektörü değişim gösteren teknoloji ile verimliliğin artırılmasında özel kesime göre geride kalmaktadır (Baumol, 1967: 420-424).

2.5. Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi Literatür Taraması

Chletsos ve Kollias (1997), 1958-1993 döneminde Yunanistan ekonomisi tarafından gerçekleştirilen kamu harcamaları ve GSYİH verileri yardımı ile çalışmalarında Wagner Kanunu'nun geçerliliğini araştırmışlardır. Çalışma sonucunda savunma harcamalarında meydana gelen artışın Wagner Kanunu ile ilişkilendirilebileceğini ortaya koymuşlardır. Biswal vd. (1999), 1950-1995 dönemine ait veriler ile Kanada ekonomisinde gerçekleşen toplam kamu harcamalarıyla, diğer kamu harcama unsurlarıyla milli gelir ilişkisini

incelemişlerdir. Analiz sonucunda, kamu harcama unsurları ile milli gelir arasında kısa dönemli ilişki olduğunu ve Wagner ve Keynes görüşlerinin Kanada ekonomisinde geçerli olmadığını belirtmişlerdir.

Al-Faris (2002), 1970-1997 dönemindeki yıllık verileri kullanarak 6 Arap ülkesinde kamu harcamalarıyla milli gelir artış hızı ilişkisini inceleyerek nedensellik analizi ile yapmıştır. Araştırmasını Wagner ve Keynesyen teorisi çerçevesinde şekillendirmiştir. Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Kuveyt, Umman, Katar, Bahreyn ülkelerinin 1970-1997 yılları arasına ait yıllık verileri kullanılmıştır. Bulgulara göre bağımsız değişken (kamu harcamaları, cari harcamalar ve yatırım harcamaları) ile bağımlı değişken (milli gelir artış hızı) arasında eş bütünleşme olduğunu tespit etmiştir. Ayrıca, ele alınan ülkelerden sadece Bahreyn’de iki taraflı ilişki olduğunu bulmuştur.

Kar ve Taban (2003) yapmış olduğu çalışmalarında, 1971-2000 yılları arasında Türkiye’de eğitime, sağlığa, sosyal güvenliğe ve altyapıya yönelik olarak yapılan harcamaların ekonomik büyümeyi nasıl etkilediğini incelemiştir. Eğitim ve sağlığa yapılan yatırımların ekonomik büyümeyi artırdığını, sağlık harcamalarının ise negatif bir etkisi olduğunu bulmuşlardır. Ancak, altyapı harcamaları ile ekonomik büyüme arasında net bir bağlantı bulamamışlardır.

Bağdigen ve Çetintaş (2004), Türkiye ekonomisinde kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi 1965-2000 yılları arasına ait veriler ile Keynesyen görüş ve Wagner Kanunu çerçevesinde analiz etmişlerdir. Çalışma sonucunda kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasında nedensellik ilişkisinin olmadığını tespit etmiş olup Keynesyen hipotez ve Wagner Kanunu’nun geçerli olmadığını ortaya koymuşlardır.

Dritsakıs ve Adamopoulos (2004) Yunanistan’da 1960’tan 2001’e kadar kamu harcamalarının artış eğilimi ve kamu harcamalarıyla milli gelir artış hızı arasındaki korelasyonu incelemiştir. Ayrıca Wagner Yasası’nın geçerliliğini de incelemişlerdir. Analiz, kamu harcamalarında önemli bir artış olduğunu ve toplam kamu harcamalarıyla kamu harcama kalemlerinin esnekliğinin Wagner Yasası ile tutarlı olduğunu ortaya koymuştur. Çalışma ayrıca analiz modellerinde çift yönlü ilişkilere de işaret etmiştir. Ayrıca, sonuçlar hem Wagner Yasası’nı hem de Keynesyen teoriyi desteklemiştir.

Wahab (2004), 1950-2000 yılları arasına ait veriler ile OECD üyesi ülkelerinin GSYİH ve kamu harcamaları arasındaki ilişkiyi Wagner Kanunu’nu kapsamında analiz etmiştir. Çalışma sonucunda Wagner Kanunu’nu destekleyen sonuçlar ortaya konulmuştur.

Chang vd. (2004), 1951'den 1996'ya kadar 45 yıllık bir dönemde Wagner Kanunu'nun geçerliliğini çeşitli ülkeler için değerlendirmek amacıyla çalışma yapmışlardır. ADF birim kök testi kullanılarak verilerin durağanlığını test edilmesinin ardından milli gelir artış hızı-kamu harcamaları ilişkisine bakmışlardır. Sonuçlar Wagner Yasası'nın bazı Uzak Doğu ülkelerinde (Güney Kore, Tayvan, Japonya), İngiltere'de ve Amerika Birleşik Devletleri'nde geçerli olduğunu ve ekonomik büyümenin kamu harcamalarında artışa yol açtığını göstermiştir. Çalışmada ele alınan diğer ülkelerde ise kamu harcamalarıyla milli gelir artış arasında bağlantı bulamamıştır.

Arısoy (2005) tarafından yapılan çalışmada, Türkiye'nin ekonomik büyümesi, kamu harcamaları - belirli kamu harcama kalemleri arasındaki ilişkiyi 1950 ile 2003 dönemi aralığında incelemiştir. Çalışma, Wagner ve Keynes hipotezinin geçerliliğini Türkiye bağlamında incelemeyi amaçlamıştır. Bulgular, ekonomik büyüme ile çeşitli kamu harcamaları türleri (cari, yatırım ve transfer) arasında anlamlı ve tek yönlü bir nedensel ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca, çalışma Wagner Yasası'nın Türkiye ekonomisi çerçevesinde geçerliliğini ortaya koymuştur.

Ghartey (2007) tarafından çalışmada, 1965-2004 dönemine ait veriler kullanılarak Gana ekonomisinde kamu harcamalarıyla ekonomik büyüme ilişkisini belirlemek için araştırma yapmıştır. Araştırmada, kamu harcamalarıyla ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi kapsamlı bir şekilde incelemek için Otoregresif Dağıtılmış Gecikme (ARDL) modellemesi, Hata Düzeltme Modeli ve Granger nedensellik testi gibi gelişmiş istatistiksel yöntemler kullanmıştır. Analiz sonuçları, gelir arttıkça kamu mal ve hizmetlerine harcanan gelir payının da arttığını öne süren Wagner Yasası'nın belirtilen dönemde Gana ekonomisi bağlamında geçerli olduğunu ortaya koymuştur.

Zıramba (2008), Wagner Yasası'nın geçerliliğini değerlendirmek için çalışma yapmıştır. Araştırma, Güney Afrika'nın 1960-2006 yıllarını kapsayan verilerini kullanarak reel kamu harcamaları ile reel gelir arasındaki korelasyonun analiz edilmesini hedeflemiştir. Araştırmanın bulguları, Wagner Yasası'nın Güney Afrika bağlamında geçerli olmadığını göstermiştir.

Samudram vd. (2009), Malezya'nın 1970-2004 dönemi verilerini kullanarak Keynesyen görüşün ve Wagner Kanunu'nun geçerliliğini inceleyen bir çalışma yapmışlardır. Çalışmada sağlık, savunma, tarım ve eğitim harcamalarıyla milli gelir artış hızı ilişkisinin uzun dönemde geçerli olduğunu bulunmuşlardır. Ayrıca, milli gelir artış hızı ile belirtilen

kamu harcama kalemleri arasında tek yönlü bir ilişki tespit etmişlerdir. Çalışma, Wagner Yasası'nın bu harcama kalemleri için geçerliliğini ortaya koymuş ve sağlık ve idari harcamalar ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemli bir ilişki olduğu sonucuna varmıştır. Ayrıca, çalışma büyüme arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğunu ortaya koymuş ve bu harcama kalemleri için hem Wagner Yasası'nın hem de Keynes'in hipotezinin geçerliliğini doğrulamıştır.

Gül ve Yavuz (2010), Avrupa Birliği'ne yeni üye olan ülkeler ve Türkiye'nin 1996-2008 yılları arasındaki verilerini kullanarak kamu harcamalarıyla ekonomik büyüme arasında nedensel ilişki olup olmadığını incelemiştir. Araştırma, kamu harcamaları, cari harcamalar, transfer harcamaları, yatırım harcamaları ve ekonomik büyüme arasında uzun dönemli bir ilişki bulmuştur. Çalışma, bu ülkelerde kamu harcamalarındaki artışın daha yüksek ekonomik büyümeye yol açacağı sonucuna varmıştır. Ayrıca, ekonomik büyümedeki değişiklikler kamu harcamalarını, cari harcamaları, transfer harcamalarını ve yatırım harcamalarını etkileyeceğini ortaya koymuştur.

Babatunde (2011) tarafından yapılan bir çalışmada, Nijerya bağlamında Wagner Yasası'nın geçerliliği 1970'ten 2006'ya kadar yıllık veriler kullanılarak incelenmiştir. Sınır testi sonuçları Nijerya'da kamu harcamalarıyla ekonomik büyüme arasında uzun dönemde ilişki tespit edilememiştir. Ayrıca, Toda Yamamoto nedensellik testi, araştırmanın kapsadığı yıllar boyunca Nijerya'da Wagner Yasası'nın geçersiz olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte, Keynesyen görüşü destekleyen kanıt bulunmuştur.

Gül ve Yavuz (2011) cari harcamalar, transfer harcamaları ve yatırım harcamaları da dahil olmak üzere çeşitli kamu harcamaları kategorileri arasındaki ilişkiyi ve bunların Türkiye'deki ekonomik büyüme üzerindeki etkisini araştırmıştır. Çalışmaları 1963-2008 yıllarını kapsamakta ve birim kök, eşbütünleşme ve Granger nedensellik testlerini kullanarak bir analiz yapmışlardır. Analiz bulguları, kamu harcamaları, cari harcamalar, transfer harcamaları, yatırım harcamalarıyla ekonomik büyüme arasında tek yönlü nedensellik ilişkisini ortaya koymuşlardır. Bu da Keynesyen görüşün Türkiye ekonomisi bağlamında geçerliliğini ortaya koymuştur.

Yüksel ve Songur (2011), 1980-2010 yılları arasında Türkiye'de kamu harcamalarıyla ekonomik büyüme ilişkisinin analizini yapmıştır. Elde ettikleri bulgular, ekonomik büyümeyle kamu harcamaları, cari, yatırım ve transfer harcamaları arasında uzun dönemli anlamlı bir bağlantının varlığını ortaya koymuştur. Ayrıca, yatırım harcamaları ve diğer

transfer harcamalarıyla ekonomik büyüme arasında doğrudan bir nedenselliğin bulunmadığını vurgulamışlardır. Ayrıca, kamu harcamaları, cari harcamalar ve milli gelir artış hızı arasında tek taraflı nedenselliğin ve Wagner Yasası'nın Türkiye ekonomisi için geçerli olmadığı sonucuna varmışlardır.

Lahirushan ve Gunsekara (2015), 1970-2013 dönemi için 9 Uzak Doğu ülkesinin verilerini kullanarak kamu harcamalarıyla ekonomik büyüme arasındaki ilişki üzerine bir çalışma yapmıştır. Çalışmanın amacı, bu değişkenler arasında uzun vadeli bir ilişki olup olmadığını ortaya koymaktır. Çalışmada 396 adet verinin analizinde eşbütünleşme teknikleri ve Granger nedensellik testi kullanılmıştır. Sonuçlar, kamu harcamalarının ekonomik büyümeye pozitif etki ettiğini, araştırma değişkenlerinin iki yönlü nedenselliğe ve 9 Uzak Doğu ülkesinde Wagner Yasası'nın ve Keynesyen teorisinin geçerli olduğunu bulmuşlardır.

Sánchez-Juárez vd. (2016), kamu harcamaları ve üretim arasındaki ilişkiyi araştırmak için Meksika'nın 1925-2014 yılları arasındaki verilerini analiz etmiştir. Engle-Granger eşbütünleşme testi ve Granger nedensellik testini kullanarak, Meksika ekonomisinde Keynesyen hipotezin geçerliliğini ortaya koyarken, Wagner Yasası'nın geçerli olmadığını belirtmişlerdir.

Lingxau vd. (2016), Romanya ekonomisi için Keynesyen ve Wagner Yasası çerçevesinde kamu harcamalarıyla ekonomik büyüme ilişkisini incelemişlerdir. Araştırmacılar, 1991-2014 dönemini kapsayan yıllık verilerle, kamu harcamalarıyla ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin analizinde Otoregresif Dağıtılmış Gecikme (ARDL) yaklaşımını ve Kısıtlanmamış Hata Düzeltme modeline dayalı sınır testini kullanmışlardır. Bu analizin sonuçları, Romanya ekonomisinde Wagner Yasası'nın geçerli olduğunu ortaya koymuş ve ekonomi büyüdükçe kamu harcamalarının da arttığını göstermiştir. Buna karşılık, Keynesyen görüşün veriler tarafından doğrulanmadığı tespit edilmiş, bu da kamu harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye dair geleneksel Keynesyen bakış açısının incelenen dönemde Romanya ekonomisi bağlamında geçerli olmayabileceğini ortaya koymuşlardır.

Konya ve Abdullaev (2018), Avustralya'nın 1901- 2008 dönemine ait verilerini VAR modeli, etki tepki analizleri ve Granger nedensellik testini kullanarak Wagner Kanunu'nun bu ülke için geçerliliğini test etmişlerdir. Çalışma sonucunda analize konu olan ülkede Wagner Kanunu'nun geçerli olmadığını belirtmişlerdir.

Kumar ve Cao (2019), 4 Uzak Doğu ülkesinin 1960-2017 dönemine ait yıllık verilerini analiz ederek Wagner Yasası'nın geçerliliğini incelemeyi amaçlamışlardır. Araştırmada, verileri analiz etmek için Otoregresif Dağıtılmış Gecikme (ARDL) modeli ve Granger nedensellik testi kullanılmıştır. Analiz sonuçları, bir ülkenin ekonomisi büyüdükçe kamu harcamalarının arttığını öne süren Wagner Yasası'nın belirtilen zaman aralığında söz konusu ülkeler için geçerli olduğunu göstermiştir.

Ahuja ve Pandit (2020), Gelişmekte olan 59 ülkenin 1990-2019 yıllarına ait verileri ile kamu harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisini araştırmışlardır. Araştırma sonucunda kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasında ilişki olduğunu ve sözkonusu ülkelerde Keynesyen hipotezin geçerli olduğunu ortaya koymuşlardır.

Özen ve Köse (2022), Türkiye'nin 1980-2017 dönemine ait verileri ile ekonomik büyüme ve yatırım, transfer ve cari harcamalar arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırma sonucunda belirtilen harcama kalemleri ile ekonomik büyüme arasında ilişkinin olduğunu tespit etmişlerdir.

Akbulut ve Başoğlu (2023), Wagner ve Keynesyen hipotez kapsamında Türkiye'nin 2006-2021 yıllarına ait verileri kamu harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisini incelemişlerdir. Çalışmada toplam kamu harcamaları, cari harcamalar, transfer, yatırım, savunma, eğitim, sağlık ve sosyal koruma harcamaları ile ekonomik büyüme ilişkisini analiz etmişlerdir. Analiz sonucunda eğitim ve yatırım harcamaları için Keynesyen hipotezinin diğer değişkenler için de Wagner Kanunu'nun geçerli olduğunu tespit etmişlerdir.

Şengür ve Ercan (2023), çalışmalarında Türkiye'nin 1950-2019 yılları arasına ait verileri ile kamu harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisini incelemişlerdir. ARDL testi ile değişkenler arasında uzun ve kısa dönemli ilişkinin olduğunu tespit etmişlerdir. Analiz sonuçlarına göre; uzun dönemde cari harcamaların, yatırım harcamalarının, transfer harcamalarının ve toplam harcamaların ekonomik GSYH'yi artırdığını, kısa dönemde ise toplam harcamaların GSYİH üzerinde pozitif etkisi saptanmıştır. Araştırma sonucunda, kamu harcamalarının ekonomik büyümeyi pozitif etkilediğini ve Keynesyen teorisinin geçerli olduğunu tespit etmişlerdir.

3. BÖLÜM: FONKSİYONEL KAMU HARCAMALARI VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ

Bu bölümde, araştırmanın genel amacını ve önemini kapsamlı bir şekilde tartışarak, araştırmayla ilgili değişkenleri ve modelleri inceleyecek, araştırmada kullanılan metodolojiye ve araştırma sürecinde elde edilen bulgular sunulacaktır.

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu tezin genel olarak amacı, fonksiyonel sınıflandırma ile ayrılmış kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerine etkisini analiz etmektir. Bu kapsamda, ülke ekonomileri tarafından gerçekleştirilmiş olan fonksiyonel kamu harcama kalemleri ile ekonomik büyümeyi ifade eden büyüme oranı arasındaki ilişkiyi incelemektir. Çalışmanın temel amacı, 34 OECD ülkesinin 2009-2020 yılları arasında gerçekleştirdiği fonksiyonel kamu harcamalarının ekonomik büyümeye nasıl etki ettiğini tespit etmektir.

OECD ülkeleri tarafından yapılan ve fonksiyonel kamu harcamaları olarak bilinen spesifik kamu harcamalarının bu ülkelerdeki genel ekonomik büyüme üzerindeki etkisine ilişkin çalışmaların olmadığı fark edilmiştir. Bundan dolayı çalışma, OECD ülkeleri tarafından gerçekleştirilen fonksiyonel olarak sınıflandırılmış kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini değerlendirmeyi amaçladığından önemlidir. Bu çalışma; OECD ülkelerinin gerçekleştirdiği fonksiyonel sınıflandırma tabi kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini ortaya koyan çalışmalardan biridir. Bu nedenle, bu çalışma, araştırmaya konu ülkelerin fonksiyonel kamu harcamalarının tamamına model içerisine dahil ederek ekonomik büyüme üzerine etkisini test eden model, araştırma modelinin analizinde iki aşamalı Sistem GMM Dinamik Panel Veri Analiz yönteminin kullanılması ve elde etmek istenilen sonuçlar açısından özgündür. Dolayısıyla bu araştırma gelecekteki çalışmalara katkı sağlayabileceğinden önem taşımaktadır.

3.2. Araştırmanın Kapsamı ve Kısıtları

Bu araştırmada OECD üyesi 34 ülkenin 2009 – 2020 yılları arasındaki verileri analiz edilmiştir. Araştırma bu ülkelerle sınırlı olup, çalışma farklı ülkeler üzerinde veya farklı zaman aralıklarına uygulandığında farklı sonuçlar elde edilebilir. Bu çalışma 2009 – 2020 yılları verilerini kapsamaktadır. Bundan dolayı farklı zaman dilimlerine ait verilerle farklı

sonuçların elde edilmesi muhtemeldir. 2009 – 2020 yıllarında OECD üyesi olan toplam 36 ülke bulunmaktadır. İki ülkenin bu yıllara ait verisi bulunamadığı araştırma kapsamına alınmamıştır.

3.3. Araştırmanın Değişkenleri ve Modeli

Bu çalışmanın amacı OECD ülkeleri tarafından gerçekleştirilen fonksiyonel kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini ortaya koymaktır. Çalışmanın değişkenlerine ait verilere Uluslararası Para Fonu (www.imf.org) ve Dünya bankası (www.worldbank.org) internet sitelerinden ulaşılmıştır. Bu bağlamda, araştırmada yer alan değişkenlere ve değişkenlerin tanımları Tablo 1’de verilmiştir.

Bağımlı Değişkenler		
Kodu	Adı	Açıklama
GROWTH	Ekonomik Büyüme	Ekonomik Büyüme Oranı
Bağımsız Değişkenler		
Kodu	Adı	Açıklama
GENKAMHIZ	Genel Kamu Hizmetleri	Genel Kamu Hizmetleri kamu harcamasının toplam kamu harcaması içerisindeki payı
SAVUNMA	Savunma Hizmetleri	Savunma Hizmetleri kamu harcamasının toplam kamu harcaması içerisindeki payı
GUVENLIK	Kamu Düzeni ve Güvenlik Hizmetleri	Kamu Düzeni ve Güvenlik Hizmetleri kamu harcamasının toplam kamu harcaması içerisindeki payı

EKONISLER	Ekonomik İşler	Ekonomik İşler kamu harcamasının toplam kamu harcaması içerisindeki payı
CEVKOR	Çevre Koruma Hizmetleri	Çevre Koruma Hizmetleri kamu harcamasının toplam kamu harcaması içerisindeki payı
ISKANTOPLUM	İskân ve Toplum Refahı Hizmetleri	İskân ve Toplum Refahı Hizmetleri kamu harcamasının toplam kamu harcaması içerisindeki payı
SAGLIK	Sağlık Harcamaları	Sağlık Harcamaları kamu harcamasının toplam kamu harcaması içerisindeki payı
KULTURDIN	Kültür ve Din Harcamaları	Kültür ve Din Harcamaları kamu harcamasının toplam kamu harcaması içerisindeki payı
EGITIM	Eğitim Harcamaları	Eğitim Harcamaları kamu harcamasının toplam kamu harcaması içerisindeki payı
SOSKOR	Sosyal Koruma Hizmetleri	Sosyal Koruma Hizmetleri kamu harcamasının toplam kamu harcaması içerisindeki payı

Tablo 1: Araştırmada Kullanılan Değişkenler ve Açıklamaları

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 1'e göre, araştırmanın analizinde bir bağımlı olmak üzere on adet bağımsız değişken kullanılmıştır. Bağımlı değişken ilgili ülkenin o yıla ait ekonomik büyüme oranı (GROWTH) ile ölçülmüştür. Bağımsız değişkenleri ifade eden fonksiyonel olarak

sınıflandırılmış kamu harcaması kalemleri ise genel kamu hizmetleri (GENKAMHIZ), savunma hizmetleri (SAVUNMA), kamu düzeni ve güvenlik hizmetleri (GUVENLIK), ekonomik işler (EKONISLER), çevre koruma hizmetleri (CEVKOR), iskân ve toplum refahı hizmetleri (ISKANTOPLUM), sağlık harcamaları (SAGLIK), kültür ve din harcamaları (KULTURDIN), eğitim harcamaları (EGITIM), sosyal koruma hizmetleri (SOSKOR) ile ölçülmüştür. Belirtilen değişkenler doğrultusunda, fonksiyonel kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerine etkisini belirlemek için araştırma modeli oluşturulmuştur.

Fonksiyonel kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerine etkisini araştıran araştırma modeli aşağıdaki gibidir:

$$GROWTH_{it} = \beta_0 + \beta_1(GROWTH_{it-1}) + \beta_2 GENKAMHIZ_{it} + \beta_3 SAVUNMA_{it} + \beta_4 GUVENLIK_{it} + \beta_5 EKONISLER_{it} + \beta_6 CEVKOR_{it} + \beta_7 ISKANTOPLUM_{it} + \beta_8 SAGLIK_{it} + \beta_9 KULTURDIN_{it} + \beta_{10} EGITIM_{it} + \beta_{11} SOSKOR_{it} + \mu_i + \gamma_t + \varepsilon_{it}$$

3.4. Metodoloji

Bu çalışmada test edilecek olan model fonksiyonel kamu harcama kalemleri ile ekonomik büyüme oranı ilişkisini test etmeyi amaçlamaktadır. Çalışmaya ilişkin modelde bağımsız değişkenleri ifade eden genel kamu hizmetleri, savunma hizmetleri, kamu düzeni ve güvenlik hizmetleri, ekonomik işler, çevre koruma hizmetleri, iskân ve toplum refahı hizmetleri, sağlık harcamaları, kültür ve din harcamaları, eğitim harcamaları, sosyal koruma hizmetleri ile bağımlı değişkeni ifade eden ekonomik büyüme oranı ilişkisi Sistem GMM analiz yöntemi ile gerçekleştirilmiştir.

Bu çalışmada dinamik panel veri analiz yöntemlerinden olan Genelleştirilmiş Momentler Metodunun (Generalized Methods of Moments-GMM) system two steps (sistem iki aşamalı) GMM analiz yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemde modelde yer alan bağımlı değişkenin gecikmeli değeri modele bağımsız değişken olarak dahil edildiğinden dolayı belirtilen yöntem genel olarak dinamik modeller olarak adlandırılmaktadır.

Dinamik panel veri analizi modellerinde bağımlı değişkenin gecikmeli değeri modelde yer aldığından dolayı, bu gecikmeli değer ile hata terimi arasında ilişkinin olması, EKK tahmincisinde sapmalı ve tutarsız sonuçların oluşmasına neden olmaktadır (Baltagi, 2005: 135). Bu problemleri ortadan kaldırabilmek için dinamik panel veri analizinde GMM tahmincisinin kullanılması uygun olacaktır. Bu analiz yöntemi, uygulama kolaylığının

olması ve tahmin yapabilmek için ihtiyaç olan araç değişkenlere ilişkin nispeten basit varsayımları olduğundan yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Generalized Methods of Moments (GMM) yönteminde kullanılan tahmin ediciler arasında Arellano ve Bond (1991) tarafından geliştirilen bu tahmin yöntemi yaygın olarak araştırma analizlerinde kullanılmaktadır. Bu yaklaşım Sistem GMM olarak bilinmekte ve spesifik etki bileşenlerini ortadan kaldırmak için araştırma modelinde yer alan değişkenlerin birinci dereceden farklarını ele almakta ve bağımsız değişkenlerin gecikmeli değerlerini ve analiz açısından uygun olan bağımsız değişkenleri araç değişken olarak kullanmaktadır.

Araştırmaya konu olan modelde yer alan bütün açıklayıcı değişkenlerin güçlü dışsal ve ε

i,t ile θ_i 'nin ortalamasının sıfır ve varyansının sabit olduğu varsayılmaktadır. Sabit etki ve rassal etki modellerinde, bağımlı değişkenin/değişkenlerin gecikmeli değerleri modelde kullanılacağından, gecikmeli bağımlı değişkenin hata terimi ile korelasyonlu olabilmektedir. Bu durum modelin analizinde otoregresif durumların oluşmasına neden olmaktadır (Greene, 2000: 256). Bundan dolayı kullanılan genel tahmin yöntemleri sonucunda analiz sonuçlarında tutarsızlık olacağından modelde yer alan bağımlı değişkenin gecikmeli değerinin dahil edilmesi yerine araç değişkenlerin kullanılması daha doğru olacaktır. Anderson ve Hsiao (1981), karşılaşılan sorunları çözmek için dinamik panel analiz modellerinde birinci fark kullanılarak birim etkisinin ortadan kaldırılabileceğini öne sürmüştür. Bu yaklaşım, birim etkiyi ortadan kaldıran alternatif bir yöntem olan Birinci Fark dönüşümü yoluyla açıklayıcı değişkenler ile hata terimi arasındaki korelasyonun yönetilmesini kolaylaştırmaktadır (Baltagi, 2005: 135-136).

Anderson ve Hsiao (1981) yukarıda belirtildiği üzere modelin birinci farkının alınması yolu ile birim etki probleminde kurtulmayı ve $Y_{it} - 2 = (Y_{i,t-2} - Y_{i,t-3})$ ya da $Y_{i,t-2}$ 'yi

; $Y_{it-1} = (Y_{i,t-1} - Y_{i,t-2})$ için araç değişken olarak kullanılmasının uygun olacağını

belirtmiştir. Çünkü bu araç değişkenler $\varepsilon_{i,t}$ seri olarak korelasyon söz konusu değil ise ε

$i,t = (\varepsilon_{i,t} - \varepsilon_{i,t-1})$ ile arasında korelasyon olmayacaktır. Arellano ve Bond (1991),

spesifik durumun, model için gerekli olan araçsal değişkenlerin ihmal edilmesinin sonucu olduğunu savunmuştur. Arellano ve Bond (1991), dinamik panel veri modellerinde tüm gecikmeli değişkenleri araçsal değişkenler olarak kullanarak ve genelleştirilmiş

momentler yöntemini (GMM) geliştirerek Anderson ve Hsiao (1981) yaklaşımını geliştirmiştir. Genelleştirilmiş momentler yöntemini (GMM) kullanan dinamik panel veri modelleri, her biri farklı temel varsayımlara dayanan çeşitli versiyonları bulunmaktadır. Arellano ve Bond (1991), Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi (GMM) tahmin yönteminin, özellikle normal dağılım, değişen varyans ve ölçüm hataları farklı analiz yöntemlerine göre üstün olduğunu savunarak bu belirtilen durumların varlığında GMM'nin istatistiksel analizlerde daha doğru ve güvenilir sonuçlar verdiğini vurgulamıştır (Sökmen, 2019: 77).

Arellano ve Bond (1991) tarafından geliştirilen dinamik panel veri analizinde kullanılan bazı spesifikasyon testleri bulunmaktadır. Birincisi, araştırma modelinin analizinde yer alan bağımsız değişken veya değişkenlerin anlamlılığının belirlenmesinde kullanılan Wald testidir. Analizde kullanılan bağımsız değişkenlerin anlamlılığının testi için kullanılan Wald testidir. İkincisi ise GMM analizinde araştırma modeline dahil edilen araç değişkenlerin geçerliliğini ortaya koymak amacıyla yapılan Sargan veya Hansen J gibi aşırı belirleme testleridir. Üçüncüsü ise AR(1) ve AR(2) olmak üzere uygulanan bağımlılık testleridir. Bu testler araştırma modelinde spesifikasyon ve otokorelasyon probleminin test etmek için kullanılmaktadır.

Yukarıda belirtilen AR(1) ve AR(2) testlerinden olan AR(2)'nin istatistiki olarak anlamsız sonuç vermesi gerekmektedir (Arellano, 2003: 121). Arellano ve Bond (1991), çalışmalarında yararlandıkları analiz yönteminde gerçekleştirdikleri tahminlerde araç değişkenlerle bir sınama sözkonusu olduğundan dolayı bu değişkenlerin asıl değişkenleri tam anlamıyla yansıtması beklenmektedir (Roodman, 2006: 14). Sargan testinde ise araştırma modeline dahil edilen araç değişkenlerin grup olarak dışsal olarak kabul edildiği boş hipoteze sahiptir. Bundan dolayı analiz sonucunda Sargan testinin anlamsız çıkması daha iyi olacaktır. Güçlü istatistiki tahmini ifade eden Robust tahminlerinde ise Stata analiz programı boş hipoteze sahip olan Hansen J testini raporlamaktadır.

3.5. Bulgular

Bu bölümde, araştırma kapsamında oluşturulan modele ilişkin analiz sonuçlarına yer verilmiştir.

3.5.1. Tanımlayıcı İstatistikler

Bu çalışmada, OECD ülke grubunda yer alan 34 ülkenin 2009-2020 yıllarına ait verileri sonucunda elde edilen ortalama, standart sapma, minimum, maksimum gibi tanımlayıcı istatistikleri Tablo 2’de verilmiştir.

Değişkenler	Gözlem Sayısı	Ortalama	Standart Sapma	Min.	Max.
GROWTH	408	1.228	3.691	-14.839	24.475
GENKAMHIZ	408	13.182	3.297	5.233	28.928
SAVUNMA	408	3.239	2.581	.038	15.425
GUVENLIK	408	4.019	1.172	1.759	7.451
EKONISLER	408	11.056	3.372	5.863	38.634
CEVKOR	408	1.623	.749	-.641	3.634
ISKANTOPLUM	408	1.343	.667	-.173	3.925
SAGLIK	408	15.139	3.45	5.788	24.759
KULTURDIN	408	2.74	1.284	.589	9.063
EGITIM	408	12.268	2.845	7.124	22.237
SOSKOR	408	35.398	6.224	19.767	45.814

Tablo 2: Tanımlayıcı İstatistikler

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 2’de verilen bilgilere göre, OECD ülkelerine ait fonksiyonel olarak sınıflandırılmış kamu harcama kalemlerini ifade eden olan; genel kamu hizmetleri harcama kaleminin toplam kamu harcaması içerisindeki payı ortalama %13.18, savunma hizmetlerinin payı ortalama %3.4, kamu düzeni ve güvenlik hizmetlerinin payı ortalama %4, ekonomik işler kaleminin payı ortalama %11.05, çevre koruma hizmetlerinin payı ortalama %1.6, iskan ve toplum refahı hizmetlerinin payı %1.34, sağlık hizmetlerinin payı ortalama %15.13, kültür ve din harcamalarının payı ortalama %2.74, eğitim harcamalarının payı ortalama %12. 26, sosyal koruma hizmetlerinin payının ortalama %35.4 olduğu görülmektedir. Bu bağlamda çalışma yılını kapsayan dönemlerde OECD ülkelerinin toplam kamu harcaması

içerisinde en fazla paya sahip harcama kalemleri sırası ile genel kamu hizmetleri, sağlık hizmetleri ve sosyal koruma hizmetlerinin olduğu görülmektedir. Ekonomik büyüme oranı ise OECD ülkelerinde ortalama %1.22 olmuştur.

3.5.2. Korelasyon Tablosu

Tablo 3'te, çalışmanın bağımlı değişkenini ifade eden ekonomik büyüme oranı ve bağımsız değişkenlerini ifade eden fonksiyonel olarak sınıflandırılmış kamu harcama kalemlerine ait korelasyon katsayıları verilmiştir. Korelasyon analizi, bağımsız değişkenler arasında çoklu doğrusallık problemi olup olmadığının belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Tablo 3'te, çalışmanın bağımsız değişkenlerini ifade eden fonksiyonel olarak sınıflandırılmış kamu harcama kalemleri arasındaki korelasyon katsayıları incelendiğinde; analizde çoklu doğrusallık (multicollinearity) problemine neden olabilecek değişkene rastlanmadığından tüm bağımsız değişkenler araştırma modeline dahil edilmiştir.

Genel kamu hizmetleri harcama kalemi ile savunma hizmetleri -%18.13 (-0.1813), güvenlik hizmetleri -%21.20 (-0.2120), ekonomik işler -%15.98 (-0.1598), çevre koruma hizmetleri -%11.01 (0.1101), iskân ve toplum refahı hizmetleri -%18.48 (-0.1848), sağlık harcamaları -%18.32 (-0.1832), eğitim harcamaları -%26.48 (-0.2648) ve sosyal koruma hizmetleri -%11.52 (-0.1152) arasında negatif anlamlı ilişki var iken genel kamu hizmetleri ile kültür ve din harcamaları %20.24 (0.2024) arasında pozitif ilişki mevcuttur. Savunma hizmetleri ile kamu düzeni ve güvenlik hizmetleri %28.15 (0.2815) ve eğitim harcamaları %39.76 (0.3976) arasında pozitif anlamlı ilişki söz konusu iken; savunma hizmetleri ile ekonomik işler -%24.99 (-0.2499), çevre koruma hizmetleri -%19.32 (-0.1932), iskân ve toplum refahı hizmetleri -%8.35 (-0.0835), kültür ve din harcamaları -%10.40 (-0.1040) ve sosyal koruma hizmetleri -%39.80 (-0.3980) arasında negatif anlamlı ilişki söz konusu iken; savunma hizmetleri ile sağlık harcamaları %6.59 (0.0659) arasında pozitif anlamsız ilişki bulunmaktadır.

Kamu düzeni ve güvenlik hizmetleri ile ekonomik işler %15.88 (0.1588), iskân ve toplum refahı hizmetleri %34.96 (0.3496), sağlık harcamaları %13.61 (0.1361) ve eğitim harcamaları %46.45 (0.4645) arasında pozitif anlamlı ilişki; kamu düzeni ve güvenlik hizmetleri ile kültür ve din harcamaları -%14.78 (-0.1478) ve sosyal koruma hizmetleri -

%57.03 (-0.5703) arasında negatif anlamlı ilişki; kamu düzeni ve güvenlik hizmetleri ile çevre koruma hizmetleri -%1.48 (-0.0148) arasında negatif anlamsız ilişki mevcuttur.

	GROWTH	GENKAMHIZ	SAVUNMA	GUVENLIK	EKONISLER	CEVKOR	ISKANTOPLUM	SAGLIK	KULTURDIN	EGITIM	SOSKOR
GROWTH	1										
GENKAMHIZ	-0.0486	1									
SAVUNMA	0.0861*	-0.1813***	1								
GUVENLIK	0.1782***	-0.2120***	0.2815***	1							
EKONISLER	-0.1169**	-0.1598***	-0.2499***	0.1588***	1						
CEVKOR	-0.0477	-0.1101**	-0.1932***	-0.0148	0.0561	1					
ISKANTOPLUM	0.1266**	-0.1848***	-0.0835*	0.3496***	0.2477***	0.0350	1				
SAGLIK	0.0841*	-0.1832***	0.0659	0.1361**	0.2851***	-0.0500	0.1920***	1			
KULTURDIN	0.0747	0.2024***	-0.1040**	-0.1478**	0.1734***	0.0016	-0.0786	-0.3563***	1		
EGITIM	0.2181***	-0.2648***	0.3976***	0.4645***	-0.0775	-0.2866***	0.0029	0.1297**	0.1811***	1	
SOSKOR	-0.1494***	-0.1152**	-0.3980***	-0.5703***	-0.2593***	0.1440***	-0.2709***	-0.3562***	-0.2139***	0.5999***	1
* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$											

Tablo 3: Korelasyon Tablosu

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Ekonomik işler ile çevre koruma hizmetleri %5.61 (0.0561) ve eğitim harcamaları -%7.75 (0.0775) arasında ilişki bulunmazken; ekonomik işler ile iskân ve toplum refahı hizmetleri %24.77 (0.2477), sağlık harcamaları %28.51 (0.2851) ve kültür ve din harcamaları %17.34 (0.1734) arasında pozitif anlamlı ilişki; ekonomik işler ile sosyal koruma hizmetleri -%25.93 (0.2593) arasında negatif anlamlı ilişki bulunmaktadır.

Çevre koruma hizmetleri ile iskan ve toplum refahı hizmetleri %3.5 (-0.0350), sağlık harcamaları -%5 (-0.05), kültür ve din harcamaları %0.16 (0.0016) arasında ilişki bulunmazken; çevre koruma hizmetleri ve eğitim harcamaları -%28.66 (-0.2866) arasında negatif anlamlı ilişki; çevre koruma hizmetleri ile sosyal koruma hizmetleri %14.40 (0.1440) arasında pozitif anlamlı ilişki mevcuttur. İskan ve toplum refahı hizmetleri ile sağlık harcamaları %19.20 (0.1920) arasında pozitif anlamlı ilişki; iskan ve toplum refahı hizmetleri ile kültür ve din harcamaları -%7.86 (-0.0786) ve eğitim harcamaları %0.29 (0.0029) arasında sırası negatif ve pozitif anlamsız ilişki; iskan ve toplum refahı hizmetleri ile sosyal koruma hizmetleri -%27.09 (0.2709) arasında negatif anlamlı ilişki bulunmaktadır. Sağlık harcamaları ile kültür ve din harcamaları -%35.63 (-0.3563) ve sosyal koruma hizmetleri -%35.62 (-0.3562) arasında negatif anlamlı ilişki söz konusu iken sağlık harcamaları ve eğitim harcamaları %12.97 (0.1297) arasında pozitif anlamlı ilişki vardır. Kültür ve din harcamaları ile eğitim harcamaları %18.11 (0.1811) arasında pozitif anlamlı ilişki; kültür ve din harcamaları ile sosyal koruma hizmetleri -%21.39 (-0.2139) arasında negatif anlamlı ilişki bulunmaktadır. Eğitim harcamaları ile sosyal koruma hizmetleri arasında negatif anlamlı ilişki mevcuttur.

3.5.3. Araştırma Modeli Analiz Sonuçları

Fonksiyonel olarak sınıflandırılmış kamu harcamalarının ekonomik büyümeye etkisini tespit edebilmek amacıyla gerçekleştirilen ve iki aşamalı Sistem GMM analiz yöntemi ile gerçekleştirilen analiz sonuçlarına Tablo 4'te yer verilmiştir.

GROWTH	KATSAYI	Stand. Hata	Olasılık	Anlamlılık
L.GROWTH (-1)	0.053	0.024	0.029	**
GENKAMHIZ	0.020	0.000	0.000	***
SAVUNMA	0.017	0.001	0.000	***
GUVENLIK	0.029	0.003	0.000	***
EKONISLER	0.017	0.001	0.000	***
CEVKOR	0.029	0.002	0.000	***
ISKANTOPLUM	0.025	0.001	0.000	***
SAGLIK	0.015	0.001	0.000	***
KULTURDIN	0.024	0.001	0.000	***
EGITIM	0.018	0.001	0.000	***
SOSKOR	0.019	0.001	0.000	***
WALD		7.56e+06		
P-VALUE		0.000		
AR (1)		-2.0513		
P-VALUE		0.0402		
AR (2)		-.91347		
P-VALUE		0.3610		
SARGAN		29.49662		
P-VALUE		0.0586		
*** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1				

Tablo 4: Analiz Sonuçları

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4’te verilen sonuçlara göre; ekonomik büyümenin gecikmeli değeri (L.GROWTH) bağımlı değişken olan ekonomik büyüme (GROWTH) değişkenindeki değişimi açıklamakta olup, pozitif (0.053) ve anlamlı (0.029) ilişki sözkonusudur. Değişken kat sayısına göre OECD ülkelerinin ekonomik büyüme oranının önceki dönem ekonomik büyüme oranından bağımsız olmadığını ve %5.3 oranında etkilediğini göstermektedir.

Genel kamu hizmetleri harcama kalemi ile ekonomik büyüme oranı arasında pozitif (0.020) ve anlamlı (0.000) ilişki olduğu tespit edilmiştir. Buna göre genel kamu hizmetleri harcamasında meydana gelen %1 artış ekonomik büyümeye 0.020 oranında olumlu yönde katkı sağlamaktadır.

Savunma hizmetleri ile ekonomik büyüme arasında pozitif (0.017) ve anlamlı (0.000) ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda ülkelerin savunma hizmetleri kapsamında gerçekleştirdikleri harcamalardaki %1 artış ekonomik büyümeyi 0.017 oranında etki etmektedir.

Kamu düzeni ve güvenlik hizmetleri harcama kalemi ile ekonomik büyüme arasında pozitif (0.029) ve %1 düzeyinde anlamlıdır (0.000). Buna göre kamu düzeni ve güvenlik harcama kalemi kapsamında gerçekleştirilen harcamalarda yaşanan %1 artış ekonomik büyümeye 0.029 oranında katkı sağlamaktadır.

Ekonomik işler ile ekonomik büyüme arasında pozitif (0.017) ve anlamlı (0.000) ilişki olduğu görülmüştür. Bu kapsamda belirtilen harcama kaleminde yaşanan %1 artış ekonomik büyümenin 0.017 artmasını sağlamaktadır.

Çevre koruma hizmetleri ile ekonomik büyüme arasında pozitif (0.029) ve anlamlı (0.000) ilişki tespit edilmiştir. Bu sonuca göre çevre koruma hizmetlerine yönelik kamu harcamalarında meydana gelen %1 artış ekonomik büyüme oranını 0.029 oranında artırmaktadır.

İskân ve toplum refahı harcama kalemi ile ekonomik büyüme arasında pozitif (0.025) ve %1 düzeyinde anlamlıdır (0.000). Analiz sonucuna göre iskân ve toplum refahı harcama kaleminde meydana gelen %1 artış ekonomik büyümeyi 0.025 artırmaktadır.

Sağlık harcamaları ile ekonomik büyüme arasında pozitif (0.015) ve anlamlı (0.000) ilişki elde edilmiştir. Buna bağlı olarak sağlık harcamalarında meydana gelen %1 artış ekonomik büyümeye 0.015 oranında katkı sağladığı söylenebilir.

Kültür ve din harcamaları ile ekonomik büyüme arasında pozitif (0.024) ve anlamlı (0.000) ilişki bulunmuştur. Bu bağlamda kültür ve din harcamalarında yaşanan %1 artış ekonomik büyüme oranına 0.024 oranında katkı sağlamaktadır.

Eğitim harcamaları ile ekonomik büyüme oranı arasında pozitif (0.018) ve anlamlı (0.000) ilişki olduğu tespit edilmiştir. Buna göre eğitim harcamaları harcama kaleminde yaşanan %1 artış ekonomik büyümeyi 0.018 oranında artırdığı söylenebilir.

Sosyal koruma hizmetleri ile ekonomik büyüme arasında pozitif (0.019) ve anlamlı (0.000) ilişki bulunmaktadır. Elde edilen sonuca göre sosyal koruma hizmetleri harcama kaleminde meydana gelen %1 oranında artış ekonomik büyümeye 0.019 oranında artış sağlamaktadır.

Araştırma modeline ilişkin gerçekleştirilen spesifikasyon testleri sonucuna göre; araştırma modelinin tamamının anlamlılığını test etmek amacıyla yapılan Wald testi sonucunda modelin genel olarak anlamlı olduğu söylenebilir. Ayrıca bu testin anlamlı çıkması modelin analizinde bağımlı değişken olarak kullanılan fonksiyonel olarak sınıflandırılmış kamu harcamaları bağımsız değişken olarak kullanılan ekonomik büyüme oranını açıkladığını göstermektedir. Diğer taraftan modelde otokorelasyonun varlığını test etmek için gerçekleştirilen analizlerde hem birinci dereceden (AR (1)) hem de ikinci mertebeden (AR(2)) otokorelasyonun varlığı test edilmiştir. bu test sonucunda birinci dereceden negatif otokorelasyon beklenirken ikinci dereceden otokorelasyonun olmaması gerekmektedir. Buna göre burada önemli olan gerçekleştirilen testte elde edilen sonucun anlamsız olmasıdır. Elde edilen sonuca göre; birinci dereceden otokorelasyon (AR(1)) varlığı için hesaplanan z istatistiği negatif (-2.0513) ve anlamlıdır (0.0402; $p < 0.05$). İkinci dereceden otokorelasyonun varlığına ilişkin gerçekleştirilen test sonucunda elde edilen z istatistiği anlamsızdır. Bu durum araştırma modelinde ikinci dereceden otokorelasyonun olmadığını ve GMM analiz yönteminin tahmincilerinin etkin olduğunu göstermektedir. Ayrıca araştırma modelinin analizi için bu yöntemin uygun olduğunu da göstermektedir. Sargan testi sonucunda ise aşırı tanımlama kısıtlamalarının geçerli olup olmadığını yani modele dahil edilen araç değişkenlerin geçerli olup olmadığı test edilmiştir. Analiz sonucuna göre Sargan testi anlamsız (0.0586; $p < 0.05$) çıkmıştır. Buna göre aşırı tanımlama kısıtlamalarının geçerli olmadığı, değişkenlerin içsel olduğu ve modele dahil edilen araç değişkenlerinin geçerli olduğu tespit edilmiştir.

SONUÇ

Bu çalışmada 34 OECD ülkesinin 2009-2020 yılları arasına ait fonksiyonel olarak sınıflandırılmış kamu harcama kalemlerini toplam kamu harcaması içerisindeki oranları ve ekonomik büyüme oranlarına ilişkin verileri Dünya Bankası ve IMF veri tabanından elde edilerek fonksiyonel olarak sınıflandırılmış kamu harcama oranlarının ekonomik büyüme oranı üzerine etkisi iki aşamalı sistem GMM analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Çalışmanın bağımlı değişkeni ekonomik büyüme oranı, bağımsız değişkenleri ise genel kamu hizmetleri, savunma hizmetleri, kamu düzeni ve güvenlik hizmetleri, ekonomik işler, çevre koruma hizmetleri, iskân ve toplum refahı hizmetleri, sağlık harcamaları, kültür ve din harcamaları, eğitim harcamaları, sosyal koruma hizmetleri harcama kalemlerinin toplam kamu harcamaları içerisindeki oranıdır.

Araştırmada kamu harcamasının tanımı, kamu harcama kalemlerinin sınıflandırması, kamu harcamalarına ilişkin görüşlerden daha sonra ekonomik büyümenin tanımından, ekonomik büyüme teorilerinden, kamu harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisine yönelik literatür taramasından en son olarak ise fonksiyonel olarak sınıflandırılmış kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye yönelik analiz sonuçlarına yer verilmiştir.

Çalışmaya ilişkin tablolar incelendiğinde; 2009-2020 yılları arasında OECD ülkelerinin ekonomik büyüme oranının ortalama %1.22 olduğu görülmektedir. Ayrıca belirtilen yıl aralığında OECD ülkelerinin ekonomik büyüme oranının en düşük -%14.84 en yüksek ekonomik büyüme oranı %24.47 olarak gerçekleşmiştir. Belirtilen ülkelerin 2009-2020 yılları arasına ait genel kamu hizmetleri harcama kaleminin toplam kamu harcama içerisindeki payı ortalama %13.18, en düşük %5.23 en yüksek ise %28.93 olarak gerçekleştiği görülmüştür. Savunma hizmetleri kaleminin toplam harcama içerisindeki payı ortalama %3.23 iken en düşük %0.03 en yüksek % 15.43 olarak gerçekleşmiştir. OECD ülkelerinin 2009-2020 yılları arasına ait kamu düzeni ve güvenlik hizmetleri harcama kaleminin oranı ortalama %4, en düşük payın %1.76, en yüksek payın %7.45 olduğu görülmüştür. Ekonomik işler harcamasının oranı ortalama %11.05, en düşük %5.86, en yüksek %38.63 olarak gerçekleşmiştir. Çevre koruma hizmetlerine ilişkin harcama kaleminin oranı ise bu ülkelerde ortalama %1.62, en yüksek %3.63, en düşük -%0.6 olmuştur. İskan ve toplum refahına ilişkin kamu harcamasının oranı ortalama %1.34, en düşük -%0.17, en yüksek %3.92 oranında gerçekleşmiştir. OECD ülkelerinin

sağlık harcamalarının toplam kamu harcama içerisindeki oranı ortalama %15.13, en düşük %5.78, en yüksek %24.75 olduğu görülmüştür. Diğer harcama kalemi olan kültür ve din harcamaları ortalama %2.74 iken en düşük oran %0.58, en yüksek oran %9 olarak gerçekleşmiştir. Eğitim harcamalarının toplam harcamalar içerisindeki pay OECD ülkelerinde ortalama %12.26, en düşük %7.12, en yüksek oran ise %22.23 olmuştur. Sosyal koruma hizmetlerinin payı ise ortalama %35.40, en düşük oran %19.80, en yüksek oran %45.81 olduğu görülmüştür. Bu sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde; OECD ülkelerinde toplam kamu harcamaları içerisinde ortalama olarak en fazla paya sahip harcama kalemleri sırası ile sosyal koruma hizmetleri, sağlık harcamaları, eğitim harcamaları ve ekonomik işler harcama kalemleri olmuştur.

Bu çalışmada fonksiyonel kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerine etkisine ilişkin analiz sonucunda; genel kamu hizmetleri harcama kalemi ile ekonomik büyüme oranı arasında pozitif anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Buna göre genel kamu hizmetleri harcamaları arttıkça ekonomik büyüme oranı da artmaktadır. Savunma hizmetleri ile ekonomik büyüme arasında pozitif ve anlamlı ilişkinin olduğu görülmüştür. Yani OECD ülkelerinin savunma hizmetleri kapsamında gerçekleştirdikleri harcamalar ekonomik büyümeyi artırmaktadır. Kamu düzeni ve güvenlik hizmetleri harcama kalemi ile ekonomik büyüme arasında pozitif anlamlı ilişki elde edilmiştir. Bu bağlamda kamu düzeni ve güvenlik harcama kalemi kapsamında gerçekleştirilen harcamaların toplam kamu harcama içerisindeki artışı ekonomik büyüme olumlu yönde katkı sağlamaktadır. Ekonomik işler ile ekonomik büyüme arasında pozitif ilişki olduğu görülmüştür. Yani ekonomik işler harcama kaleminde meydana gelen artış ekonomik büyümenin artmasını sağlamaktadır. Çevre koruma hizmetleri ile ekonomik büyüme arasında pozitif ve anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Bu sonuca göre çevre koruma hizmetlerine yönelik kamu harcamalarında meydana gelen artış ekonomik büyüme oranını artırmaktadır. İskân ve toplum refahı harcama kalemi ile ekonomik büyüme arasında pozitif ve anlamlı ilişki bulunmuştur. Analiz sonucuna göre iskân ve toplum refahı harcama kaleminde meydana gelen artış ekonomik büyüme oranını artırmaktadır. Sağlık harcamaları ile ekonomik büyüme arasında pozitif ilişki elde edilmiştir. Bu bağlamda sağlık harcamalarında meydana gelen artış ekonomik büyümenin artmasını sağlamaktadır. Kültür ve din harcamaları ile ekonomik büyüme arasında pozitif ve anlamlı ilişki bulunmuştur. Buna göre kültür ve din harcamalarının toplam kamu harcamaları içerisindeki payının artması

ekonomik büyüme oranına katkı sağlamaktadır. Eğitim harcamaları ile ekonomik büyüme oranı arasında pozitif anlamlı ilişki olduğu tespit edilmiştir. Yani eğitim harcamaları harcama kaleminin oranındaki artış ekonomik büyümeyi artırmaktadır. Sosyal koruma hizmetleri ile ekonomik büyüme arasında pozitif ilişki tespit edilmiştir. Elde edilen sonuca göre sosyal koruma hizmetleri harcama kaleminin toplam kamu harcamaları içerisindeki payında meydana gelen artış ekonomik büyüme oranını artırmaktadır.

Analiz sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde; OECD ülkelerinin 2009-2020 yıllarına ait genel kamu hizmetleri, savunma hizmetleri, kamu düzeni ve güvenlik hizmetleri, ekonomik işler, çevre koruma hizmetleri, iskân ve toplum refahı hizmetleri, sağlık harcamaları, kültür ve din harcamaları, eğitim harcamaları, sosyal koruma hizmetleri harcama kalemlerinin toplam kamu harcama içerisindeki payı ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilemektedir. Bundan dolayı OECD ülkelerinde Keynesyen görüş geçerli olmaktadır. Keynesyen görüş geçerli olduğundan dolayı sözkonusu harcama kalemleri ekonomik büyümede önemli rol oynamakta ve bu harcamaların payının artırılması istikrar politikası aracı olarak kullanılması uygun olacaktır.

Sonuç olarak çalışma, ampirik analizin bulgularına dayanarak kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin varlığı, ele alınan ülkelerdeki makroekonomik hedeflere ulaşmak için kamu harcamalarının kullanılmaya devam edilmesini gerektirmektedir. Ancak kamu harcamalarının ekonomik büyüme ve kalkınma üzerindeki pozitif etkisi, uzun vadede kamu sektörünün büyümesine, hantal bir yapıya bürünmesine neden olabilmektedir. Bu nedenle serbest piyasanın işleyişini etkilemeden ekonomik büyüme ve kalkınmayı olumlu yönde etkileyecek harcamaların belirlenmesinde politika yapıcılara önemli görevler düşmektedir. Bu çalışmanın kapsamında olan OECD ülkelerinde ekonomik büyüme üzerinde Kamu düzeni ve Güvenlik Hizmetleri, Çevre Koruma Hizmetleri ve İskan ve Toplum Refahı Hizmetleri kamu harcama kalemlerinin en fazla etkiye sahip olduğu görülmüştür. Bundan dolayı, beşerî sermayenin geliştirilmesi için milli geliri artırmayan verimsiz harcamalar yerine eğitim, sağlık, sosyal güvenlik harcamaları, altyapı ve Ar-Ge gibi reel ekonomiyi olumlu etkileyecek harcamalara odaklanılmalıdır.

Bu çalışma zaman ve farklı ülke grupları veya ülkelerdeki farklılıklara göre ve yeni değişkenler eklenerek farklı analiz yöntemleri ile çeşitlendirilebilir.

KAYNAKÇA

- Acar, Y. (1998). *Büyüme Teorileri*. (3. Baskı). Vipaş A.Ş. Yayınları.
- Ahuja, D., Pandit, D. (2020). Public expenditure and economic growth: Evidence from the developing countries. *FIIB Business Review*. 9(3), 228-236.
- Akdoğan, A. (1999). *Kamu maliyesi*. (7. baskı). Gazi Kitabevi.
- Akdoğan, A. (2014). *Kamu Maliyesi*. Gazi Kitabevi.
- Akdoğan, A. (2019). *Kamu maliyesi*. (20. baskı). Gazi Kitabevi.
- Aktan, C. C. (1995). *21. Yüzyıl İçin Yeni Bir Devlet Modeline Doğru Optimal Devlet Kamu Ekonomisinin ve Yönetiminin Yeniden Yapılanması ve Küçültülmesine Yönelik Öneriler*. TÜSİAD.
- Akbulut, N. ve Başoğlu, A. (2023). Wagner kanunu ve keynesyen hipotez kapsamında Türkiye’de kamu harcamaları ekonomik büyüme ilişkisi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*. 40, 131-148.
- Al-Faris, A. F. (2002). Public expenditure and economic growth in the Gulf Cooperation Council countries. *Applied economics*, 34(9), 1187-1193.
- Altay, A. (2019). *Kamu Maliyesi*. (5.Baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Analitik Bütçe Sınıflandırmasına İlişkin Rehber (2020). Hazine ve Maliye Bakanlığı.
- Analitik Bütçe Sınıflandırmasına İlişkin Rehber (2023). Hazine ve Maliye Bakanlığı.
- Arellano, M., Bond, S. R. (1991). Some tests of specification for panel data: Monte carlo evidence and an application to employment equations. *Review of Economic Studies*, 58(1), 277–297.
- Arısoy, İ. (2005). Wagner ve Keynes hipotezleri çerçevesinde Türkiye’de kamu harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(2), 63-80.
- Ataç, E. ve Moğol, T. (1994). *Devlet Bütçesi*. Anadolu Üniversitesi.
- Atamtürk, B. (2007). Büyüme teorileri ve IMF politikaları. *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, 22 (1), 89-103.
- Babatunde, M. A. (2011). A bound testing analysis of Wagner's law in Nigeria: 1970–2006. *Applied Economics*, 43(21), 2843-2850.
- Bağdigen, M., Çetintaş, H. (2004). Causality between public expenditure and economic growth: The Turkish case. *Journal of Economic and Social Research*, 6(1), 53-72.
- Baltagi, B. H. (2005). *Econometric analysis of panel data*. John Wiley and Sons.

- Barro, R. J., Xavier, S. M. (2004). *Economic Growth*. Massachusetts Institute of Technology (2. bs.). The MIT Press.
- Başar, S. (2012). *Makro İktisada Giriş*. Savaş Yayınları.
- Baumol, W. (1967). Macroeconomics of unbalanced growth: The anatomy of urban crisis. *American Economic Review*, 57(3), 415-426.
- Belek, İ. (1997). Türkiye’de sağlık harcamaları: Makro düzeyde bir değerlendirme, ekonomik yaklaşım. *Ekonomik Yaklaşım Association*, 8(24-25), 147-156.
- Berber, M. (2006). *İktisadi Büyüme ve Kalkınma*. Derya Kitabevi.
- Biber, A. E. (2010). İktisadi büyümede kurumsal faktörler ve kurumsal değişim. *Akademik Bakış Dergisi*, 19 (1), 1-24.
- Biswal, B., Dhawan, U., Lee, H. Y. (1999). Testing Wagner versus Keynes using disaggregated public expenditure data for Canada. *Applied Economics*, 31(10), 1283-1291.
- Chang, T., Liu, W., Caudill, S. B. (2004). A re-examination of Wagner's law for ten countries based on cointegration and error-correction modelling techniques. *Applied Financial Economics*, 14(8), 577-589.
- Chletsos, M., Kollias, C. (1997). Testing Wagner's law using disaggregated public expenditure data in the case of Greece: 1958-93. *Applied Economics*, 29(3), 371-377.
- Çelebi, F. (1994). *Türkiye'deki Kamu Harcamalarının Genel Bir Değerlendirilmesi ve Ekonomi Üzerine Etkileri*. T.C Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Yayını.
- Çetinkaya, M., Çetinkaya, A., Aksoy, E. (2017). Askeri harcamalar özelinde kamu harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisi. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 17, 210-225.
- Çöker, F. (2018). *Açıklamalı 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi Ve Kontrol Kanunu Ve İkincil Mevzuat*. Yeküd Yayını.
- Diler, G. H. (2011). *Kamu harcamaları - ekonomik büyüme: Türkiye ekonomisi üzerine bir uygulama*. [Yayınlanmamış Doktora Tezi], Afyon Kocatepe Üniversitesi.
- Dinler, Z. (1998). *İktisada Giriş*. Ekin Kitabevi Yayınları.
- Dritsakis, N., Adamopoulos, A. (2004). A causal relationship between government spending and economic development: an empirical examination of the Greek economy. *Applied Economics*, 36(5), 457-464.
- Edizdoğan, N. (2008). *Kamu Maliyesi*. (10. Baskı). Ekin Kitabevi.

- Edizdoğan, N., Çetinkaya, Ö., Gümüş, E. (2011). *Kamu Maliyesi*. Ekim Basın Yayın Dağıtım.
- Eğilmez, M. (2019). *Kamu Maliyesi*. (5. Baskı). Remzi Kitabevi.
- Eğilmez, M., Kumcu, E. (2004). *Ekonomi Politikası Teori ve Türkiye Uygulaması*. Remzi Kitabevi.
- Eker, A. ve Tüğen, K. (1994). *Kamu Maliyesine Giriş*. Takav Matbaası.
- Eker, A., Bülbül D. (2013). *Kamu Maliyesi*. Özbaran Ofset Matbaacılık.
- Erdem, M., Şenyüz, D., Tatlıoğlu, İ. (2003). *Kamu Maliyesi*. Ekin Kitabevi.
- Erdem, M., Şenyüz, D., Tatlıoğlu, İ. (2011). *Kamu Maliyesi*. Ekin Yayınevi.
- Erdem, M., Tatlıoğlu, İ., Şenyüz, D. (2012). *Kamu Maliyesi*. (10. Baskı). Ekin Basın Yayın Dağıtım.
- Erdilek, A. (1991). *İktisat Söyleşileri*. Bilgi Yayınevi.
- Erdoğan, M. M. (2008). *Türkiye’de Sosyal Bütçe*. Tesev Yayınları.
- Erdoğan, M. M. (2008). *Türkiye’de Sosyal Bütçe*. Tesev Yayınları.
- Fikir, H. (2010). Türkiye’de kamu harcamaları ve iktisadi büyüme üzerine etkisi. [Yayınlanmamış Doktora Tezi], Marmara Üniversitesi.
- Gedikoğlu, T. (2005). Avrupa Birliği sürecinde Türk eğitim sistemi, sorunlar ve çözüm önerileri. *Mersin Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(1), 66-80.
- Gharte, E. E. (2007). An empirical study of economic growth and expanding role of government in Ghana: 1965–2004. *The Journal of Economic Asymmetries*, 4(1), 133-148.
- Giray, F. (2013). *Maliye Tarihi*. Ezgi Yayınları.
- Greene, W. H. (2000). *Econometric analysis*. Prentice Hall.
- Güder, F., Yücekaya, P. ve Şenyurt, A. (2016). Kamu harcamaları ile ekonomik büyüme ilişkisi: Türkiye için keynesyen görüş mü? wagner kanunu mu geçerli? (2006-2015 Dönemi). *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 47–60.
- Gül, E. ve Yavuz, H. (2010). AB’nin yeni üyeleri ile Türkiye’de kamu harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisi: 1996-2008 dönemi. *Maliye Dergisi*, 158, 164-178.
- Gül, E. ve Yavuz, H. (2011). Türkiye’de kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisi:1963-2008 dönemi. *Maliye Dergisi*, 160, 72-85.

- Gümüş, S. (2005). *Beşeri Sermaye ve Ekonomik Kalkınma: Türkiye Üzerine Ekonometrik Bir Analiz (1960-2002)*. İktisadi Araştırmalar Vakfı.
- Güner, K. (2002). *Türkiye’de 1980-2001 yılları arasındaki bütçe harcamalarının gelişimi*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Gürsoy, B. (1978). *Kamusal Maliye*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Han, E., Kaya, A. (2004). *İktisadi Büyüme ve Kalkınma*. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Heylen, F., Everaert, G. (2000). Success and failure of fiscal consolidation in the OECD: A multivariate analysis. *Public Choice*, 105, 103-124.
- Hiç, M. (1994). *Büyüme ve Gelişme Ekonomisi*. Filiz Kitabevi.
- IMF. (2004). *The Government Finance Statistics Manual 2001 and Its Relationship with The European System of Accounts 1995*. Washington.
- Jones, C. I. (2001). *İktisadi Büyümeye Giriş*. Çev: Sanlı Ateş & İsmail Tuncer. Literatür Yayınları.
- Kalenderoğlu, M. (2005). *Kamu Maliyesi Bütçe ve Borçlanma*. (4. Baskı). Seçkin Yayınevi.
- Kalenderoğlu, M. (2017). *Kamu Maliyesi Bütçe ve Borçlanma*. Agon Bilgi Akademisi.
- Kar, M. ve Taban, S. (2003). Kamu harcama çeşitlerinin ekonomik büyüme üzerine etkileri. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 58(3), 145-169.
- Kaynak, M. (2009). *Büyüme Teorilerine Giriş*. Gazi Kitabevi.
- Kessides, C. ve Khan, S. (2007). Fiscal policy and economic growth: Lessons for Eastern Europe and Central Asia Washington: The international bank for reconstruction and development. Ed: Cheryl Gray, Tracey Lane, Aristomene Varoudakis. The World Bank.
- Khan, M, H. (2006). Determinants of corruption in developing countries: the limits of conventional economic analysis. *In International Handbook on the Economics of Corruption*. Ed: S. Rose-Ackerman. Edward Elgar Publishing.
- Kızılot, Ş. (2008). *SGK Hakkında Bilmedikleriniz*. Hürriyet.
- Kibritçioğlu, A. (1998). İktisadi büyümenin belirleyicileri ve yeni büyüme modellerinde beşeri sermayenin yeri. *Ankara Üniversitesi S.B.F Dergisi*, 53(1-4), 207- 230.
- Kirmanoglu, H. (2007). *Kamu Ekonomisi Analizi*. Beta Yayınları.
- Kónya, L., Abdullaev, B. (2018). An attempt to restore Wagner’s law of increasing state activity. *Empirical Economics*, 55(4), 1569-1583.

- Kökocak, A. (2011). *Kamu Ekonomisi*. Ekin Yayınevi.
- Kumar, S., Cao, Z. (2019). Testing for structural changes in the Wagner's Law for a sample of East Asian countries. *Empirical Economics*, 1-18.
- Lahirushan, K. P. K. S., Gunasekara, W. G. V. (2015). The impact of government expenditure on economic growth: A study of Asian countries. *International Journal of Social, Behavioural, Educational, Economic, Business and Industrial Engineering*, 9(9), 2995-3003.
- Lingxiao, W. A. N. G., Peculea, A. D., Xu, H. (2016). The relationship between public expenditure and economic growth in Romania: Does it obey Wagner's or Keynes's Law?. *Theoretical & Applied Economics*, 23(3).
- Lucas, R. E. (1988). On the mechanics of economic development. *Journal of Monetary Economics*, 22, 3-42.
- Mere, M. (2006). Kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi: Türkiye ekonomisi üzerine bir uygulama. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Afyon Kocatepe Üniversitesi.
- Mutluer, M. K., Öner, E., Kesik, A. (2007). *Teoride ve Uygulamada Kamu Maliyesi*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Mutluer, M. K., Öner, E., Kesik, A. (2010). *Teori ve Uygulamada Kamu Maliyesi*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Nadaroğlu, H. (1998). *Kamu Maliyesi Teorisi*. Beta Yayıncılık.
- Orhaner, E. (2007). *Kamu Maliyesi*. Siyasal Kitabevi.
- Özbaran, M. H. (2004). Türkiye'de kamu harcamalarının son beş yılının harcama türlerine göre incelenmesi. *Sayıştay Dergisi*, 53, 115-138.
- Özen, A. ve Köse, C. B. (2022). Türkiye'de kamu harcama bileşenlerinin ekonomik büyümeye etkisi. *Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi*. 7(1), 32-52.
- Özmen, İ. (2010). *Kamu harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki: Türkiye örneği 1980-2008*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Selçuk Üniversitesi.
- Parasız, İ. (1997). *Modern Büyüme Teorileri: Dinamik Makro Ekonomiye Giriş*. Ezgi Kitabevi.
- Parasız, İ. (1998). *Makro Ekonomi Teori ve Politika*. Ezgi Kitabevi.
- Parasız, İ. (2003). *Makro Ekonomi Teoremi ve Politika*. Ezgi Kitabevi.
- Parasız, İ. (2008). *Ekonomik Büyüme Teorileri*. (3. Baskı). Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Pehlivan, O (2014). *Devlet Bütçesi*. Celepler Matbaacılık Yayın ve Dağıtım.

- Pehlivan, O. (2012). *Kamu Maliyesi*. Murathan Yayınevi.
- Pehlivan, O. (2017). *Devlet Bütçesi*. Celepler Matbaacılık.
- Pekin, T. (1995). *Ekonomiye Giriş*. Bilgehan Matbaası.
- Prammer, D., (2004). Expansionary fiscal consolidations an appraisal of the literature on non-keynesian effects of fiscal policy and a case study for Austria. *Monetary Policy and the Economy*, 3, 34- 52.
- Rebello, S. T. (1991). Long run policy analysis and long run growth. *The Journal of Political Economy*, 99.
- Rebello, S. T. (1993). Transitional dynamics and economic growth in the neoclassical model. *American Economic Review*. 83(4), 908–931.
- Romer, P. M. (1990). Endogenous technological change. *Journal of Political Economy*, 98(5), 71–102.
- Romer, P.M. (1986). Increasing returns and long run growth. *Journal of Political Economy*, 94(5), 1002-1037.
- Samudram, M., Nair, M., Vaithilingam, S. (2009). Keynes and Wagner on government expenditures and economic development: The case of a developing economy. *Empirical Economics*, 36(3), 697-712.
- Samuelson, P. A., Nordhaus, W.D. (1989). *Economics*. McGraw Hill Book Company.
- Sánchez-Juárez, I., García, R., Barajas, H. (2016). The relationship between total production and public spending in Mexico: Keynes versus Wagner. *International Journal of Financial Research*, 7(1), 109-120.
- Savaş, V. F. (1979). *Kalkınma Ekonomisi*. İ.İ.T.A Nihad Sayar Yayın ve Yardım Vakfı Yayınları.
- Saygılı, Ş., Cihan, C. (2008). *Türkiye Ekonomisinin Büyüme Dinamikleri: 1987-2007 Döneminde Büyümenin Kaynakları, Temel Sorunları ve Potansiyel Büyüme Oranı*. TÜSİAD.
- Şengür, M. ve Ercan, O. (2023). Türkiye’de kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi. *Dumlupınar Üniversitesi İİBF Dergisi*. 12, 122-130.
- Seyidoğlu, H. (2006). *İktisat Biliminin Temelleri*. Can Yayınları.
- Sharp, A. M., Sliger, B. F. (1964). *Public Finance*. McGraw-Hill Book Company.
- Sinha, S. (1998). Introduction and overview. *IDS Bulletin*, 29(4), 1-10.
- Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2020). *Fonksiyonel Sınıflandırma Anahtarı*.
- Susam, N. (2016). *Kamu Maliyesi Temel Kavram ve Esaslar*. Beta Basım Yayım Dağıtım.

- Taban, S. (2016). *İktisadi Büyüme Kavram ve Modeller*. (4. Baskı). Ekin Yayınevi.
- Taşkesti, R. (2006). *Türkiye’de kamu transfer harcamalarının ekonomi içindeki yeri ve önemi:1995-2005*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Telek, C. (2013). *Kamu harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisi: Türkiye ekonomisi analizi (1998-2012)*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gaziantep Üniversitesi.
- Thornton, J. (1999). Cointegration, causality and Wagner’s law in 19th century Europe. *Applied Economics Letters*, 6, 413-416.
- Tomanbay, M., Gümüş, T. (2004). *Genel Ekonomi*. Gazi Kitabevi.
- Tüğen, K. (2016). *Devlet Bütçesi*. Bassaray Matbaası.
- Tümertekin, E., Özgüç, N. (1997). *Ekonomik Coğrafya Küreselleşme ve Kalkınma*. Çantay Kitabevi.
- Türk, İ. (1992). *Kamu Maliyesi*. Turhan Kitabevi Yayınları.
- Türk, İ. (2005). *Kamu Maliyesi*. (5. Baskı). Turhan Kitabevi.
- Türker, T. (2000). İktisadi büyüme beşeri sermaye ve Türkiye’nin kalkınma sürecinde beşeri sermayenin gelişimi. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Anadolu Üniversitesi.
- Tüylüoğlu, S. (1995). İçsel büyüme modelleri (Teorik çerçeve-ampirik bulgular). [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Dumlupınar Üniversitesi.
- Uluatam, Ö. (2003). *Kamu Maliyesi*. İmaj Yayınevi.
- Ulutürk, S. (1998). *Türkiye’de Planlı Dönemde Kamu Harcamalarının Gelişimi ve Devletin Ekonomideki Rolü*. Ak çağ Basım Dağıtım.
- Unay, C. (2001). *Makro Ekonomi*. Vipış Yayıncılık.
- Uyduranoğlu, A. (2005). Avrupa Birliği ve Türkiye’de mali çevre kirliliğinin önlenmesinde yeşil vergi reformu. *İktisat, İşletme ve Finans Dergisi*, 234, 63-77.
- Ünsal, E. M. (2009). *Makro İktisat*. (8.Baskı). İmaj Yayıncılık.
- Üzümcü, A. (2002). İçsel büyüme modelleri ve dış ticaret kazançları: Türkiye üzerine bir uygulama. [Yayınlanmamış Doktora Tezi], Cumhuriyet Üniversitesi.
- Wahab, M. (2004). Economic growth and government expenditure: evidence from a new test specification. *Applied economics*, 36(19), 2125-2135.
- Yardımcı, P. (2006). İçsel büyüme modelleri ve Türkiye ekonomisinde içsel büyümenin dinamikleri. *Selçuk Üniversitesi Karaman İ. İ. B. F. Dergisi*, 9(10), 96–115.

- Yüksel, C., Songur, M. (2011). Kamu harcamalarının bileşenleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki: ampirik bir analiz (1980-2010). *Maliye Dergisi*, 161, 365-380.
- Yülek, M. (1997). İçsel büyüme teorileri, gelişmekte olan ülkeler ve kamu politikaları üzerine. *Hazine Dergisi*, 6, 1-15.
- Ziramba, E. (2008). Wagner's law: An econometric test for South Africa, 1960-2006. *South African Journal of Economics*, 76(4), 596-606.

ÖZ GEÇMİŞ

Ad Soyad: Pınar SÖNMEZ	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Sakarya Üniversitesi
Fakülte	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Bölümü	Maliye
Makale ve Bildiriler	
1. Yaman, P. ve Yavuz, H. (2024). Fonksiyonel Kamu Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: OECD Ülkeleri Üzerine Bir Araştırma. <i>Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi</i>, 6(1), 37-51.	